

GGO's te velde?

Dialogo tussen wetenschap, technologie, politiek en samenleving

Een piloot-project: **twee burgerpanels op gemeentelijk niveau**

Advies van de burgerpanels van de gemeenten Beernem en Gembloux omtrent de criteria die in aanmerking dienen te worden genomen voor het al dan niet vergunnen of toelaten van GGO-teelten voor experimentele en/of commerciële doeleinden

Een initiatief van

- de federale Minister van Consumentenzaken, Volksgezondheid en Leefmilieu
- de federale Overheidsdienst Volksgezondheid, Veiligheid Voedselketen en Leefmilieu
- de Stichting voor de Toekomstige Generaties
- met ondersteuning van de gemeenten Gembloux en Beernem.

Coördinatie

Stichting voor de Toekomstige Generaties
Rue des Brasseurs, 182 - B-5000 Namen
Tel : + 32 (0)81 22 60 62
Fax : + 32 (0)81 22 44 46
E-mail : stg@stg.be
Website: www.stg.be

In samenwerking met

Florence André-Dumont en Stéphane Delberghe (M.O.I.SE-médiations, nu Athanor-Médiations) alsook Chris Wuytens. Deze drie personen zijn gespecialiseerd in het ontwerpen, omkaderen en opvolgen van participatieprocessen.

Met de steun van...

- Dit burgerpanel kwam tot stand dankzij de financiële bijdrage van de federale Overheidsdienst Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu evenals de bijdrage van de Stichting voor de Toekomstige Generaties.
- Deze publicatie kwam tot stand dankzij de steun van de federale Minister van Leefmilieu en Pensioenen, evenals de medefinanciering van de federale Overheidsdienst Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu, de Nationale Loterij en IMG n.v.

Deze publicatie is gratis beschikbaar met name op de site van de Stichting voor de Toekomstige Generaties: www.stg.be

ISBN: 2-930275-10-3
Wettelijk depot: D-2004-8490-01

Vertalingen: Gert Coppens, Axelle Delien, Marie-Pierre Marreel, Tech Word
Lay-out en drukken: Adrénaline
Logo « burgerpanel »: Kanar
Fotokrediet: FGF, Moise Médiation, Adrénaline
Gedrukt op gerecycleerd papier
April 2004

0. Voorwoord van de Stichting	4
1. Advies van de burgers	6
1.1. Adviezen van de panels van Beernem en Gembloux	6
1.2. Leden van de burgerpanels	11
2. Gedachtewisselingen tussen burgers en hulppersonen	12
2.1. Hulppersonen	12
2.2. Ontmoetingsdagen	16
2.3. Verslagen van de gedachtewisselingen	17
3. Methodologische bijlagen	34
3.1. Basisbeginselen van de burgerpanels	35
3.2. Doelstellingen	35
3.3. Een werkwijze die de onafhankelijkheid van de actoren waarborgt	36
3.4. Interne reglementen van het begeleidingscomité en het comité voor samenstelling	37
3.5. Fases van het panelproces	39
3.6. Selectie van de gemeenten en de burgers	40
3.7. Handvest	41
3.8. Evaluatie	42
3.9. Samenstelling van het Begeleidingscomité	43
3.10. Samenstelling van het Comité voor Samenstelling	43
4. Voor wie meer informatie wenst	44
4.1. Andere panels over voedsel-GGO's in Europa	44
4.2. Panels en deelnameregels	44
4.3. De Stichting voor de Toekomstige Generaties in één oogopslag	45

Voorwoord van de Stichting

De wetenschappelijke en technologische evolutie inzake selectie en wijziging van gewassen appelleert alle groepen binnen onze samenleving. Het lijkt dan ook essentieel dat **burgers hun mening kunnen geven over deze doorgaans aan experts voorbehouden materie**.

Na een eerste geslaagde poging in een ander domein¹ wenste de Stichting twee burgerpanels op gemeentelijk niveau te installeren, een in Vlaanderen en een in Wallonië, samen met enerzijds de federale minister van Consumentenzaken, Volksgezondheid en Leefmilieu, en anderzijds met de federale overheidsdienst Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu. Vroeg of laat zullen immers de federale alsook de gewestelijke en lokale overheden standpunten moeten innemen inzake de teelt van genetisch gewijzigde gewassen.

Dit nieuwe experiment hield **twee uitdagingen** in.

- De thematiek van de GGO's vormt heden ten dage de kern van een van de meest complexe, controversiële, explosieve en vastgelopen discussies. Dit kwam herhaaldelijk aan bod tijdens de voorbereiding van het panel. En het leek niet evident dat de burger hierbij betrekken de zaak zou bespoedigen.
- De voorgestelde democratische vernieuwing bestaat erin te kiezen voor de methode van de «besluitvormende democratie». Zo is bij de burgerpanels een nauwgezette methodologische begeleiding noodzakelijk van oningewijde burgers om een weldoordacht, bediscussieerd, gegrond en geargumenteed oordeel te bekomen. De kwaliteit van de omkadering is hier uiterst belangrijk. Deze innovatie postuleert dat de mening van de burger de kwaliteit van het debat verhoogt en de beleidsmakers zo grondig mogelijk inlicht over een zeer complex onderwerp. Ten slotte moet men zich afvragen of deze werkwijze niet geïntegreerd moet worden naast andere hulpmiddelen die in ons democratisch systeem ontwikkeld werden.

De Stichting beoogde een **driedubbel doel** met de burgerpanels:

- de democratisering van de kennis van de experts (de publieke debatdagen waren hiervoor een voorbeeld door de kwaliteit van het luisteren, van de gedachtewisselingen en van de dialoog van alle aanwezige betrokkenen ten overstaan van de vragen van de burgers);
- een weddenschap aangaan omtrent « het inzicht van de burger » ten overstaan van de complexiteit en van het algemeen welzijn (de adviezen die uit deze panels zijn voortgevloeid zijn daarvan een zeer goede indicator) ;
- ten slotte de versterking van de rol van de politiek in ruime zin en van de rechtstreeks betrokken actoren (door hun zienswijze over de opties of de te nemen beslissingen, de onvermijdelijke arbitrages die de overheid uiteindelijk zal moeten uitvoeren, wat ook haar competentieniveau is).

1. De Stichting voor de Toekomstige Generaties heeft in 2001 voor de eerste maal in België een burgerpanel opgezet. Dit panel handelde over ruimtelijke ordening, mobiliteit en duurzame ontwikkeling (cf. *Vade-mecum d'une expérience de participation citoyenne. Le Panel de citoyens "Quel Brabant wallon pour demain?"*, Fondation pour les Générations Futures – Région wallonne, décembre 2002, 44p.)

Praktisch gezien hebben een twintigtal burgers, willekeurig gekozen in de Belgische gemeenten Beernem en Gembloux, de uitdaging aangegaan om als burgerpanel te fungeren. Tijdens drie winteravonden zijn ze samengekomen om hun meningen, verzoeken, angsten, vragen ...mee te delen, om een aantal thema's te definiëren en uit te werken, verder om na te gaan welke informatie hen ontbrak, met welke deskundigen, de zogenaamde hulppersonen, ze zouden willen van gedachten wisselen, welke vragen ze hen wensen te stellen. Deze voorbereidende vergaderingen mondden uit in de publieke debatdag met hulppersonen in elke gemeente. Daarna kwamen ze nog eens samen, in afzondering, om te beraadslagen en de adviezen te formuleren.

De burgers hebben de adviezen formeel overhandigd aan de betrokken overheden in april 2003. Deze adviezen lichten de overheid in –vanuit het oogpunt van de burgers– over welke criteria in aanmerking moeten genomen worden voor het al dan niet vergunnen of toelaten van GGO-teelten voor experimentele en/of commerciële doeleinden.

De **enthousiaste reacties** van de beleidsmakers, zowel de politieke als de administratieve, zowel de federale als de gemeentelijke, over de gevolgde werkwijze met de burger werden bekendgemaakt tijdens de officiële overhandiging van de adviezen. Dit is een enorme stimulans voor iedereen om deze innoverende werkwijze verder te zetten.

Deze publicatie geeft het resultaat weer van de werkzaamheden van de twee burgerpanels en van de voorbereiding. Ze geeft de twee adviezen van de panels weer. Ze legt uit welke weg afgelegd werd om tot deze adviezen te komen (selectie van de hulppersonen, programma van de debatdag, overzicht van de gestelde vragen evenals de antwoorden hierop). Als bijlage schetst het methodologisch kader kort enkele kenmerken van het project: doelstellingen, handvest, lijst van hulppersonen en van het comité voor samenstelling², enz.

Voor de lezer die hier meer wenst over te vernemen wordt het experiment « panel » in het ruimere kader van participatie geschetst. Er wordt ook verwezen naar andere experimenten van het type panel of hiermee vergelijkbaar in België en elders in Europa.

We wensen de panelleden te bedanken evenals de leden van het begeleidingscomité en van het comité voor samenstelling, de hulppersonen, de opdrachtgevers en de betrokken overheidsinstanties voor wie de adviezen bestemd zijn, de organisatoren en iedereen die van ver of van nabij heeft bijgedragen tot het succes van deze onderneming.

De verscheidenheid van de betrokken burgers, de sereniteit en de kwaliteit van de gedachtewisselingen met de uitgenodigde experts, de openheid en de ernst van alle actoren maken van dit document een bezinningsinstrument voor eenieder.

Stichting voor de Toekomstige Generaties
April 2004

2. Comité dat de lijst heeft opgesteld van de « hulppersonen » die door de leden van de burgerpanels konden geraadpleegd worden.

1. Advies van de burger

De adviezen van de panels van Gembloux en Beernem werden door de burgers zelf openbaar voorgesteld in aanwezigheid van de betrokken overheden op 15 en 30 april 2003.

Deze overheden zijn de federale minister van Consumentenzaken, Volksgezondheid en Leefmilieu, de federale overheidsdienst van Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu en de (federale) Adviesraad voor Bioveiligheid. Het advies van het panel van Beernem werd eveneens overgemaakt aan de Vlaamse minister van Leefmilieu en Landbouw en aan het gemeentebestuur van Beernem.

Deze twee adviezen worden hieronder integraal weergegeven³.

Vraagstelling: Waarmee moet men volgens u rekening houden bij de beslissing over genetisch gewijzigde organismen voor experimentele en/of commerciële doeleinden?

1.1. Adviezen van de panels van Beernem en Gembloux

Beernem	Gembloux
Inleiding Wij hopen dat er met dit advies dat wij u nu zullen toevertrouwen rekening zal gehouden worden. Wij blijven wel bescheiden omdat het groeiproces van "leek" tot het "verstrekken van een advies" zeer snel is gegaan. Maar wij weten zeker dat onze denkpijlen fel uitgebreid zijn dankzij het proces dat wij doorgemaakt hebben. 1. Basisbeginselen • We moeten kritisch openstaan voor nieuwe ontwikkelingen zolang die verantwoord blijven.	Inleiding Na deze lange dag gewijd aan de opstelling van ons advies, hebben we slechts weinig tijd gehad om onze mening te geven over dit panelproces. Wij zijn zeer tevreden dat: • we aan dit onvoldoende of slecht gekende onderwerp hebben kunnen werken; • we duidelijke vragen hebben kunnen formuleren waarop de "experts" een nauwgezet antwoord hebben gegeven;

3. Om beter de reikwijdte van de methode van deze twee panels te vatten wordt het programma van de debatdag en de verslagen van de gedachtewisselingen tussen de verschillende hulppersonen en de leden van de burgerpanels na het advies weergegeven (bldz. 19). Het methodologisch kader wordt eveneens uitgelegd in de bijlage. Daar vindt men ook de lijst van de hulppersonen die door de burgers weerhouden werden evenals de oorspronkelijke lijst.

Beernem

- GGO's moeten beoordeeld worden naar hun impact op volksgezondheid, ecologie, sociaal weefsel en dit op een ethisch verantwoorde manier.
- Bij de ontwikkeling en toepassing van GGO's moet er onder andere rekening gehouden worden met het welzijn van de boeren.
- Indien we GGO's toepassen moeten we steeds de begingedachte voor ogen houden, namelijk een verbetering voor mens, natuur, productieproces....
- De nieuwe regelgeving en opgelegde verplichtingen in verband met het ontwikkelen en commercialiseren van GGO-teelten en –producten moeten soepel genoeg zijn opdat zij een goed draaiende economie (werkgelegenheid), één van de pijlers van ons welzijn, niet nodeloos zouden hinderen.
- De ontwikkeling van GGO's in de industrie mogen niet tot product-afhankelijkheid leiden en deze in de hand werken.
- De consument moet er ook beter van worden, niet enkel de industrie en de landbouw.
- Wij willen geen machtsmisbruik tegenover de derde wereld.
 - Westerse ideeën/modellen omtrent GGO's mogen niet worden opgedrongen.
 - De derde wereld moet voordeel halen uit ons onderzoek in verband met GGO's, echter zonder afhankelijk te worden van het Westen.
- De overheid kan onderzoek over GGO's enkel subsidiëren als het niet alleen een commercieel doel heeft maar ook maatschappelijke voordelen.
- GGO's zijn slechts mogelijk als ze aangepast zijn aan de bestaande omgeving; er is geen sprake van dat de omgeving zou aangepast worden aan de ontwikkelde GGO's.
- Een persoon is overtuigd dat genetische informatie niet besloten ligt in het DNA.

Gembloux

- we ze persoonlijk hebben kunnen ontmoeten, mensen met een verschillende mening over het onderwerp hebben bijeengebracht en ze hebben horen dialogeren;
- we dankzij dit proces lang hebben kunnen nadenken en ons een mening hebben kunnen vormen over dit onderwerp;
- onze debatten bijdragen tot de verspreiding van de informatie naar de bevolking;
- de democratie in ons land ook te merken is aan dit soort van burgerraadpleging.

We zijn ervan overtuigd dat dergelijke 'panel'-processen nuttig zijn en er meer moeten georganiseerd worden over andere 'samenlevingsthema's'.

We hopen dat dit advies aandachtig zal gelezen worden.
Dank dat u de moeite genomen heeft om ons te raadplegen !

We zijn de mening toegedaan dat :

- Tijdens de behandeling van een dossier over een aanvraag tot het experimenteren met of het commercialiseren van GGO's, het heel belangrijk is dat rekening gehouden wordt met andere dan puur wetenschappelijke factoren, namelijk met de economische, sociale, ethische, maatschappelijke en culturele invloeden. Elk dossier moet dus geval per geval onderzocht worden.
- De regelgevingen op Europees en nationaal niveau met al deze aspecten rekening zouden moeten houden.
- Het belangrijk is dat de landbouwers hun economische en filosofische onafhankelijkheid behouden.
- Een grondig en onafhankelijk openbaar onderzoek essentieel is.
- Het belangrijk is dat erg strikte voorzorgsprincipes in acht genomen worden, door zich de nodige tijd te gunnen

Beernem

2. Voorstellen

- Er moeten voldoende middelen vrijgemaakt worden door de overheid voor universiteiten en hogescholen, voor research, controle en blijvende opvolging.
- De bekomen informatie moet geregistreerd worden en moet beschikbaar zijn.
- Een deel van ons denkt dat gemengde financiering (met privé-sector) moet kunnen, anderen denken van niet, om de onafhankelijkheid van het onderzoek te vrijwaren.
- Sommigen denken dat onderzoek over GGO's ook klinische testen (invloed op de mens) moet inhouden.
- Onze mening over proefvelden is verdeeld:
 - Voor de enen moet de Europese regeling gevolgd worden. In België mag men niet strenger zijn, zodat ruimte blijft voor onderzoek en men niet naar het buitenland moet trekken voor experimenteel onderzoek.
 - Voor de anderen moet de Belgische regeling strenger zijn en kunnen experimenten in een gemeente niet.
 - Iemand stelt voor om experimenten uit te voeren met vrijwilligers op een eiland die gedurende een tijd GGO-voedsel telen en nuttigen.
- Indien er proefvelden komen:
 - Bij het aanleggen van proefvelden of commerciële velden moet de bestaande reglementering nauwkeurig gevolgd worden en indien nodig aangepast.
 - Er moet een fonds opgericht worden dat mogelijke risico's indekt.
 - De bevolking binnen een opgelegde veiligheidszone (gemeenteoverschrijdend) moet geraadpleegd worden.
- Elk onderzoek moet beoordeeld worden naar de impact op volksgezondheid, ecologie, sociaal weefsel en dit op een ethisch verantwoorde manier.

Gembloux

(momenteel ontoereikend) om de risico's voor gezondheid en milieu te evalueren en niet alleen preventief te werk te gaan.

- Het belangrijk is dat de biodiversiteit gevrijwaard blijft.
- Ten opzichte van een bepaald probleem, het van kapitaal belang is dat alle mogelijke oplossingen onderzocht worden. Sommigen onder ons menen dat bij gebrek aan andere oplossingen, in geval van ernstige problemen, overwogen kan worden een beroep te doen op GGO's (minder vervuiling,...). Voor anderen is het doen van een beroep op GGO's te velde dan weer voorbarig, ja zelfs uitgesloten.
- Het belangrijk is dat een onderscheid gemaakt wordt tussen de verschillende GGO-teelten. De ontwikkeling van GGO-gewassen voor medische doeleinden en in beperkte, streng geregelende omgevingen, kan de vooruitgang ten goede komen.
- GGO's momenteel niet tegemoet komen aan de noden van de consument die een kwaliteitsproduct wil.
- GGO's bieden slechts voorlopige oplossingen voor de landbouwproblemen, aangezien ze de fundamentele oorzaken daarvan niet aanpakken. Zo vrezen we een eindeloze strijd tegen parasieten en het ontstaan van nieuwe risico's.

Wij vragen dat:

- Een wettelijk informatie-, raadpleging- en overlegkader voor de burgers gecreëerd wordt rond de teelt van GGO's.
- Een goede coördinatie en samenwerking verzekerd wordt tussen de verschillende organen die belast zijn met de reglementering, de controle en de evaluatie van de risico's inzake het onderzoek, het telen en de commercialisering van GGO's.
- Voldoende middelen toegekend worden aan de publieke controle- en onderzoeksorganen. Hiertoe zou de overheid een

Beernem

- Sommigen denken dat de bestaande commissies omwille van transparantie en evenwichtigheid ook moeten aangevuld worden met veldwerkers (onder andere boeren), ortho-moleculaire wetenschappers, filosofen en antroposofen.
- De resultaten moeten steeds openbaar zijn.
- Alle controleorganen en commissies moeten steeds evenwichtig samengesteld zijn (alle strekkingen moeten evenredig vertegenwoordigd zijn).
- Elk GGO-type moet steeds afzonderlijk gecontroleerd en blijvend opgevolgd worden.
- Wij stellen voor dat er een taks geheven wordt op gecommmercialiseerde GGO-producten. De opbrengst hiervan wordt ter beschikking gesteld van bv:
 - ondersteuning biologische landbouw,
 - financiering van waarborgfondsen (financiering voor schadegevallen).
- In verband met wetgeving:
 - Naast Europese richtlijnen moet België voldoende inspanningen leveren om tot wereldrichtlijnen te komen.
 - De etikettering blijft belangrijk. Wij stellen voor dat België een eigen labeling invoert indien de Europese labeling onvoldoende is.
 - Sommigen denken dat er een rampsценario moet uitgewerkt worden.

3. Vragen

- Kunnen er na verloop van tijd nog veranderingen optreden bij een gemanipuleerde plant? Kan er na verloop van tijd ook nog toxiciteit optreden?
- Een deel van de groep vindt dat de reglementering op de GGO's in België voldoende is.
Een ander deel vraagt zich af of die voldoende is en in de globalisering past.

Gembloux

fonds kunnen oprichten dat bijvoorbeeld gespijsd zou worden door de privé-ondernemingen die experimenteren met GGO's of ze commercialiseren.

- De bevoegde minister, wanneer hij objectief zijn beslissing neemt, absoluut rekening houdt met alle adviezen (burgers, consumenten, landbouwers, samenleving, milieu- en gezondheidsexperts), en dat hij zijn keuze grondig overweegt en verantwoordt.
- Bij wetenschappelijke onzekerheden over de schade die GGO-teelten zouden kunnen teweegbrengen, de overheid deze GGO-teelten in het open veld niet toelaat. Sommigen onder ons breiden dit verbod zelfs uit naar ingeperkt gebruik.
- GGO-producerende firma's na elke stap van hun experiment (labo, ingeperkt gebruik, veld) een volledig rapport opstellen, alvorens ze hun werkzaamheden mogen verderzetten (zoals dat ook in de medische sector het geval is).
- De kosten die de bijkomende werklust met zich meebrengt voor de openbare instanties, zouden gedragen moeten worden door de firma's die de toelating aanvragen.
- De verkoop verboden wordt van producten die opzettelijk tekorten vertonen welke moeten aangevuld worden met een specifiek product (bijvoorbeeld een plant waarvan de groei kunstmatig gestopt werd en die een supplement nodig heeft), opdat de landbouwer op elk moment opnieuw onafhankelijk zou kunnen worden van de firma die het aanlevert.

Ingeval GGO-teelten toegelaten worden, wij wensen dat gevrijwaard worden:

- enerzijds de klassieke en biologische landbouwmodellen;
- anderzijds, het natuurlijke milieu.

Daarom stellen wij voor dat drastische maatregelen genomen worden om volgende risico's zo veel mogelijk te vermijden:

- de risico's op besmetting van die landbouwteelten;
- de risico's op uitzaaiing van de gemanipuleerde genen in de natuur.

Beernem

- Wat gebeurt er bij import van GGO-producten van buiten Europa?
- Waarom is de Europese richtlijn met betrekking tot GGO's nog steeds niet omgezet in Belgische wetgeving?
- Wij stellen ons de vraag of we door het aanhouden van het moratorium geen kostbare tijd verliezen.
- Wanneer er iets misloopt door het gebruik van GGO's, wie zal aansprakelijk zijn en in welke mate?
- Sommige personen vinden dat er geen winst is voor de verbruiker van GGO's. Wij stellen ons dan ook de vraag waarom men GGO's zou invoeren. Sommigen denken dat door het aanbod te verruimen in de distributie (in de rekken: GGO-producten naast niet-GGO-producten. Goed geëtiketteerd) de consument wel zijn voordeel kan doen.
- Sommigen vragen zich af of de prijs van de ontwikkeling van deze technologie niet te hoog is om nog maatschappelijk verantwoord te zijn. Anderen zeggen dat ze de prijs ervan zelfs niet weten.
- Zal de burger inspraak (veto, referendum) krijgen bij het instellen van de veiligheidszone rond proefvelden?

4. Over het proces van het burgerpanel

Tot hiertoe waren we enkel gewoon om van regelgeving "kennis te nemen". Het was nu leerrijk te ervaren dat we met onbekende materie, met onbekende personen en met onbekende hulp-personen toch een min of meer eensluidend advies konden formuleren waar eenieders afzonderlijke gevoeligheden gerespecteerd werden.

Nochtans hebben wij soms aan den lijve ervaren dat het zeer moeilijk is om met elf mensen met verschillende achtergrond, opleiding en gedachten zich aan de opdrachten te houden en de doelstellingen in het oog te houden, des te meer daar het over een zeer complex onderwerp gaat.

Gembloux

Bijvoorbeeld:

- zones afbakenen (beperkte zones in verhouding tot de totale landbouwoppervlakte) waar deze teelt mogelijk zou kunnen doorgaan en ze kiezen afhankelijk van het soort omgeving (afgelegen,...) teneinde besmetting te vermijden;
- voor de toelating, rekening houden met het soort van teelt en het soort van natuurlijk milieu waarin men de teelt onderbrengt (om uitzaaiing tegen te gaan).

© STS

De Heren **Jef Tavernier**, federale Minister van Consumentenzaken, Volksgezondheid en Leefmilieu, **Xavier De Cuyper**, Directeur-generaal van DG Dier, plant en voeding van de Federale Overheidsdienst van Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu en **William Moens**, hoofd van de Adviesraad voor Bioveiligheid, krijgen het advies van het panel van Gembloux.

We stellen ons nog vragen

Aansluitend aan de ontmoetingsdag met de hulppersonen, stellen we ons nog volgende vragen:

- Wat zijn de reële voordelen van GGO-teelten voor de burgers, en dat meer bepaald op maatschappelijk en economisch vlak? Bijvoorbeeld: voordelen in verhouding tot de onderzoeks- en controlekosten; voordelen voor de privé-

Beernem

Het was de moeite om naar andere meningen en standpunten te willen luisteren, de gelegenheid te krijgen om onze eigen gedachten te kunnen zeggen en soms moeilijkheden te overstijgen om een ander te begrijpen.

Naarmate het proces vorderde bleek dat door andere meningen te aanhoren, te begrijpen en te verwerken, de eigen mening door aanvulling en nuancering verrijkt en beter gefundeerd werd.

Langs dit vormend proces waarin wij elkander nodig hebben gehad, zijn wij erin geslaagd een zinvolle tekst samen te stellen.

Dit was een uitgesproken positieve oefening in democratie, verdraagzaamheid, goede wil en openheid, waarvan iedereen getuigde.

Wij vinden het hoopvol dat de politieke verantwoordelijken de burgers nauwer willen betrekken bij de besluitvorming.

Beernem, 30 april 2003

Gembloux

sector of de openbare sector; kosten en andere gevolgen bij hinder, vervuiling; wie zou er voor opdraaien?

- Hoe gaat men de risico's voor het milieu, de risico's op uitzaaiing en verlies van de biodiversiteit kwantificeren? Kan men ze vergelijken met die van pesticiden/herbiciden? Over welke financiële middelen beschikt men om hiertoe te komen? Vanwaar zijn ze afkomstig?
- Wat de commercialisering van GGO's betreft, zou elk land een striktere reglementering moeten kunnen opleggen dan de Europese reglementering. Is dit haalbaar in de huidige context?
- Zullen, in het geval van GGO-teelten in grensstreken, de betrokken aangrenzende landen geraadpleegd worden en in welke mate zal rekening gehouden worden met hun advies?

Gembloux, 15 april 2003

© STG

De deelnemers aan het panel van Beernem overhandigen hun advies aan de Heren...

- **Jef Tavernier**, federale Minister van Consumentenzaken, Volksgezondheid en Leefmilieu,
- **Walter Van Parijs**, Burgemeester van Beernem,
- **Pierre-Louis de Meyer**, Ingenieur-Directeur van de Federale Overheidsdienst van Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu evenals
- **William Moens**, Hoofd van de Adviesraad voor Bioveiligheid die afwezig is op de foto.

■ 1.2. Leden van de burgerpanels

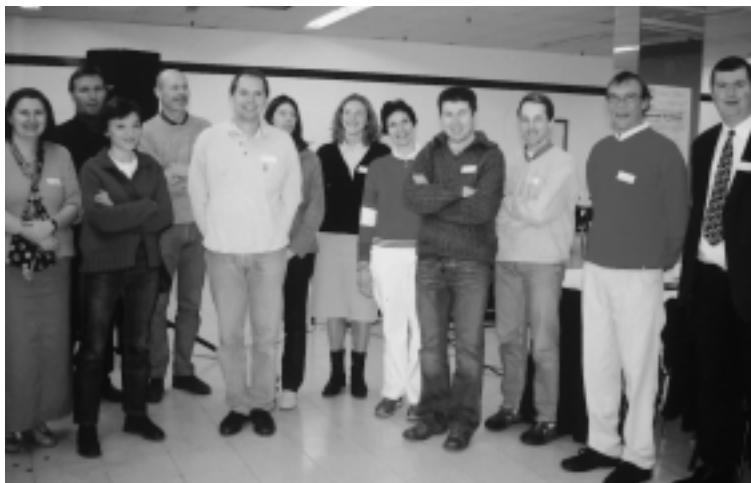
In Beernem

Erik Leysele
Etienne Gobert
Etienne Van Kerrebroeck
Herman Prinsen
Johan Van Hulle
Léopold Verschuere
Lucie Versele
Monique Roelof
Stefaan Vlaemynck
Véronique Strobbe

© STG

De burgers van elke panel, omringd door hulppersonen

In Gembloux

Alain Belot
Christine Evrard
Fabienne De Herdt
Frédéric Roland
Marie-Claude de Hemptinne
Thomas Verbeeren
William Seminckx

© STG

Burgerpanel voor GGO's Pro en contra

GROOT-BEERNEM - Het Beernemse burgerpanel heeft zijn adviezen rond de Genetisch Gemodificeerde Organismen (GGO) gebundeld en overgemaakt aan de federale overheid, in casu minister van Leefmilieu Jef Tavernier. De overheid hoopt met dergelijke projecten de burger meer inspraak te geven in complexe dossiers, waarin belangen van de samenleving in het gedrang komen.

Stad & Streek

Het Brugshandelsblad • 02/05/03

Overheid kiest Beernem als pilootgemeente voor installatie van burgerpanel rond GGO-problematiek Delicaat dossier eist sereen debat

BEERNEM - De federale minister van Consumentenzaken, Volksgezondheid en Leefmilieu en de federale overheidsdienst Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu hebben twee burgerpanels op gemeentelijk vlak geïnstalleerd. Voor Vlaanderen werd Beernem bereid gevonden om daarop in te gaan, in Wallonië was Gembloux kandidaat.

Gembloux Pour une aide à la décision

Le Soir • 04/04/03

Un panel de citoyens planche sur les OGM

Het Laatste Nieuws 24/02/2003

HET LAATSTE NIEUWS

Zeg eens uw gedacht over 'genetisch gemodificeerde organismen'

BEERNEM

Driehonderd Beernemse inwoners kregen tot hun grote verbazing een uitnodiging in de bus om te zetelen in een burgerpanel omtrent, jawel, 'genetisch gemodificeerde organismen'. De uitnodiging hebben ze te danken aan minister Jef Tavernier, die een Vlaamse en een Waalse gemeente uitkoos om de burgers te laten debatteren over de problematiek van de genetisch gemodificeerde organismen. « De inwoners

in Beernem zijn willekeurig aangeschreven. Het is de bedoeling dat er uiteindelijk tien tot vijftien mensen aan het debat deelnemen. Voorkennis hoeven ze niet te hebben. Het is een nieuwe vorm van inspraak waar we als gemeentebestuur graag aan meewerken, aldus burgemeester Walter Van Parijs. Vier avonden en een weekend moeten de burgers er voor over hebben. Experts zullen het burgerpanel bijstaan, maar het debat zal in alle neutraliteit gebeuren.

DDB

Burgerpanel GGO's te Beernem

Landbouwleven • 25/04/03

In Beernem, nabij Brugge, werd een burgerpanel geïnstalleerd, mede op initiatief van de Federale Minister van Consumentenzaken, Volksgezondheid en Leefmilieu (een panel werd eveneens gevormd in Gembloux, Wallonië). Het is de bedoeling dat de willekeurig gekozen burgers de verscheidene overheidsinstanties informeren over de criteria waarmee - vanuit het oogpunt van de burgers - rekening gehouden moet worden bij het al dan niet vergunnen of toelaten van ggo-teelten voor experimentele en/of commerciële doeleinden.

Op zaterdag 26 april is er van 9-17.15u in het Gemeentehuis van Beernem een open debat.

Op woensdag 30 april om 19u zullen de conclusies worden overhandigd aan Federaal Minister van Consumentenzaken, Volksgezondheid en Leefmilieu, de vertegenwoordiger van het secretariaat van de Bioveiligheidsraad, alsook het college van Burgemeester en Schepenen van Beernem.

Info: Marie-Pierre Marreel, tel. 081/22 60 62

cours a Beernem, près de Brugge, a précisé la Fondation pour

procédure. Un comité de composition, rassemblant des journalistes, des scientifiques et des repré-

sur les OGM, ne souhai- être destinataire de l'a plus d'ailleurs que le

2. Gedachtewisselingen tussen burgers en hulppersonen

2.1. Hulppersonen ⁴

Experts en getuigen van verschillende aspecten van de problematiek van genetisch gewijzigde organismen zijn aan het woord gekomen. Vermits ze “hulppersonen” zijn hebben ze aan de burgerpanels hun standpunt uitgelegd. De burgers hebben de hulppersonen gekozen uit een lijst die opgesteld werd door een onafhankelijk comité voor samenstelling. De burgers nemen deel aan de opbouw van het proces en niet enkel aan de inhoud ervan. De methodologische bijlagen geven meer uitleg over het selectieproces van de hulppersonen.

2.1.1. Panel van Beernem

Lijst van de beschikbare hulppersonen voor de publieke debatdag (26 april 2003)

> Hulppersonen die uiteindelijk weerhouden werden door de panelleden voor de ontmoetingsdag van Beernem:

naam en voornaam	instelling	sleutelwoorden <i>(opgegeven door de hulppersonen voor de burgers om hun keuze te vergemakkelijken)</i>
Louis De Bruyn	VELT-Wervel ; Plantijn-Hogeschool: Erelector Tuinbouwplantenteelt en Natuur en Milieubeheer	Biodiversiteit, duurzame landbouw, voorzorgprincipe, natuur, biologische landbouw, Horizontale genoverdracht, genetische vervuiling, commercialisering van erfelijkheid
Marc De Loose	Centrum Landbouwkundig Onderzoek Melle - Departement voor Plantengenetica en - verdeling	GMO-detectie, GMO-identificatie, GMO-karakterisering, GMO-kwantificering, GMO-ontwikkeling, GMO-evaluatie, plantenverdeling
Martine Delanoy	Federale Overheidsdienst Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu	Administratief beheer, uitreiken van gunstige adviezen aan de minister, controles, Belgische vertegenwoordiging
Matty Demont	KULeuven, Faculteit Landbouw, Afdeling Landbouw- en milieueconomie	Voor- en nadelen van GGO's, kosten-batenanalyse, moratorium, ontwikkelingslanden, honger in de wereld, voedselzekerheid, bio-veiligheid

4. De oorspronkelijke lijsten van hulppersonen bevatten meer namen. De namen die hier voorkomen zijn deze van de hulppersonen die een eventuele uitnodiging om de leden van de burgerpanels te ontmoeten op de debatdag positief beantwoord hebben.

Joost Dessein	<i>Steunpunt Duurzame Landbouw (Stedula), Universiteit Gent+KULeuven</i>	Duurzame Landbouw, culturele inbedding van voedsel, eigenheid van voedselproductie, culturele identiteit van gemeenschappen, lokale netwerken
Yann Devos	<i>Adviesraad voor Bioveiligheid (Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid - Louis Pasteur (WIV), Sectie Bioveiligheid en Biotechnologie (SBB), Secretariaat van de Adviesraad voor Bioveiligheid</i>	Risico-evaluatie menselijke gezondheid en leefmilieu, regelgeving, onafhankelijke expertise voor de bevoegde overheden, publieke informatie, opstellen van richtlijnen voor risico-evaluatie
Godelieve Gheysen	<i>Universiteit Gent, vakgroep Moleculaire Biotechnologie</i>	Plantentransformatie, DNA, gentechologie, gentransfer
Sigrid Sterckx	<i>Rijksuniversiteit Gent - Moraalwetenschap, ethicus</i>	

> Andere hulppersonen die aan de panelleden werden voorgesteld door het comité voor samenstelling, maar die niet weerhouden werden door het panel.

Marc Davey	<i>Fruittelcentrum KULeuven - GMOproeven</i>	Onderzoek - veldproef - transgene appels - zelf-compatibiliteit
De Coster	<i>Clovis Matton, veredelingsbedrijf</i>	Geval per geval - duurzaamheid - bioveiligheid - maatschappelijk voordeel en algemeen welzijn
Gert Engelen	<i>Vredeseilanden</i>	
Xavier Gellynck	<i>RUG - Universiteit Gent, Fac Landbouw, vakgroep Landbouweconomie, Afdeling Agro-Marketing</i>	Consument, burger, economie, concurrentiekracht, internationaal, innovatie
Philippe Jacobs	<i>Vlaams Interuniversitair Instituut voor Biotechnologie (VIB)</i>	GGO's kunnen bijdragen tot duurzame landbouw/intellectuele eigendomsrechten/derde wereld/bioresearch is nodig
Liesbeth Janssens	<i>VELT</i>	VELT, GGO-vrije gemeenten, biologische landbouw, kritisch tov gentechologie
Henk Joos	<i>Bayer BioScience NV, onderzoekscentrum voor plantenbiotechnologie</i>	
Thierry Kesteloot	<i>OXFAM-Solidariteit</i>	Honger in de wereld, landbouwmodellen, afhankelijkheid van boeren
Jean-Pierre Maelfait	<i>Instituut voor Natuurbehoud</i>	

Rony Swennen	<i>KULeuven, Laboratorium voor Tropische Plantenteelt</i>	Tropische landbouw, kleine tropische boeren, mengteelten, lage input technologie, bananen, derde
Ann Van Gysel	<i>Vlaams Instituut voor Biotechnologie</i>	Informatie, discussie, risico's, voor- en nadelen
Jacques Van Outryve	<i>Boerenbond</i>	Burger versus "consument" - voedselveiligheid/milieu/derde wereld; "procesbenadering" versus "productbenadering"; kosten/baten; afwegen van keuzes; eerlijke informatie; problematiek van "voorzorgprincipe". Wanneer wel, wanneer niet gebruiken?
Luc Vankrunkelsven	<i>Wervel (Werkgroep voor een rechtvaardige en verantwoorde landbouw)</i>	Macht, machtsdriehoek, productivistische landbouw vs boerenlandbouw, voedselveiligheid-voedselzekerheid-voedselsoevereiniteit

2.1.2. Panel van Gembloux:

Lijst van de beschikbare hulppersonen voor de publieke debatdag (12 april 2003)

> Weerhouden hulppersonen door de panelleden voor de debatdag van Gembloux:

naam en voornaam	instelling	sleutelwoorden (opgegeven door de hulppersonen voor de burgers om hun keuze te vergemakkelijken)
Philippe Baret	<i>UCL, Faculteit landbouw</i>	Risico, landbouw, interdisciplinaire benadering, genetica
Martine Delanoy	<i>Federale Overheidsdienst Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu</i>	Administratief beheer, uitreiken van gunstige adviezen aan de minister, controles, Belgische vertegenwoordiging
Bernard Feltz	<i>UCL, filosoof</i>	Respect voor de natuur, wetenschappelijke expertise, vrijheid van producent, van consument, risico, biologische keten
Myriam Sneyers	<i>Adviesraad voor Bioveiligheid</i>	Evaluatie van de risico's voor gezondheid en leefmilieu, onafhankelijke expertise voor de overheid. Publieksvoorlichting in reële tijd op internet (www.biosecurite.be), organisatie van de Adviesraad voor Bioveiligheid
Michel Somville	<i>Studie- en Vormingscentrum voor Ecologie (CEFE - Ecolo), lid van het comite voor bioethiek</i>	Wetenschappelijke, economische, sociale, politieke en ethische aspecten
Francesca Tencalla	<i>Monsanto, producerend bedrijf</i>	Onderzoek, essays, productie van GGO's
René Vansnick	<i>Waalse Landbouwfederatie (FWA)</i>	Pragmatische benadering, wetenschappelijk onderzoek
Bernard Wattillon	<i>Onderzoekscentrum voor Landbouw - Gembloux</i>	Landbouw - bioveiligheid - genetisch gewijzigde planten - wetenschappelijk onderzoek - Wallonië

> Andere personen die door het comité voor samenstelling werden voorgesteld aan de panelleden, maar die niet weerhouden werden door deze laatsten.

Françoise Ansay	<i>kabinet van José Daras – vertegenwoordster bij de Adviesraad voor Bioveiligheid</i>	(On)afhankelijkheid, gezondheid, vertegenwoordiging van de burger en politieke rol, omkeerbaarheid, "waartoe dient het?"
François Cors	<i>Onderzoekscentrum voor Landbouw - Gembloux</i>	Landbouw - proefvelden - pesticiden
Philippe Coulée	<i>Le Soir - journalist</i>	Autonomie van de Staten - Onafhankelijkheid van het onderzoek - Raadpleging - Verbruikers - Beslissing - Controle
Xavier Delwarte	<i>Verenigd front van jonge landbouwers - beweging van landelijke actie</i>	Boerenlandbouw - sociaal - milieu - eerlijke handel N/Z - gezonde voeding - onafhankelijkheid van voedselvoorziening - multinationale ondernemingen
Xavier Gellynck	<i>RUG - Universiteit Gent, Fac. Landbouw, vakgroep Landbouweconomie, Afdeling Agro-Marketing</i>	Verbruiker - burger - economie - concurrentie - internationaal - innovatie
Sébastien Goux	<i>Federale Overheidsdienst Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu, Directoraat-Generaal Dier, Plant en Voeding</i>	Genetisch gewijzigd voedsel, toelating, etikettering, wetgeving
Frédéric Lapeyre	<i>UCL, Instituut van ontwikkelingstudies</i>	Multinationale ondernemingen - internationale organisaties - mondialisering - liberalisering - duurzame ontwikkeling - sociale strijd - afhankelijkheid - groei - ongelijkheid - armoede - participatie
Philippe Lepoivre	<i>Faculteit landbouwkundige wetenschappen van Gembloux</i>	Biotechnologie - aangepaste techniek - democratische controle van de kennis - ontwikkelingslanden - voedselveiligheid
Robert Remy	<i>Test-Aankoop</i>	
Daniel Saelens	<i>Belgische school voor homeopathie</i>	Selectie, wilde en geteelde variëteiten, beschaving, wetenschap, vooruitgang, harmonie, chaos
Nathalie Schiffino	<i>UCL, politoloog</i>	Voorgeschiedenis, actoren, regels, democratische inzet
Rony Swennen	<i>KULeuven, Laboratorium voor Tropische Plantenteelt</i>	Tropische landbouw - geassocieerde teelten - low cost technologie - derde wereld - GGO's zonder vreemde genen - holistische benadering - biodiversiteit
Jacques van Helden	<i>Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling</i>	Ecologische aspecten - sociologische aspecten - weerstand van insecten aan toxinen - verspreiding van de transgene organismen - ontwikkelingslanden - landbouwsystemen

2.2. Ontmoetingsdagen

De ontmoetingsdagen werden gekenmerkt door een grote bereidheid, zowel van de leden van de burgerpanels als van de hulppersonen, om samen te werken en naar het standpunt van de anderen te luisteren. Door het enthousiasme van iedereen om aan deze debatten deel te nemen waren de gedachtewisselingen van hoog niveau. Dit heeft tot een wijziging van het aanvankelijk voorziene programma geleid: op het einde van de dag werd een zeer geanimeerde periode van gedachtewisselingen tussen alle deelnemers ingelast.

De panelleden mochten zelf het programma van de debatdag opstellen met de hulppersonen die ze voordien zelf uitgekozen hadden. Zie hier het programma van de twee openbare ontmoetingsdagen.

DEBATDAG TE BEERNEM op 26 APRIL 2003	
09u00	Onthaal
09u30	Wetenschappelijke uitleg over GGO-gewassen, doelstellingen en perspectieven - Marc De Loose, Centrum voor Landbouwkundig Onderzoek, Melle
10u15	Wetgeving - Martine Delanoy, FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu
11u00	Pauze
11u30	De culturele inbedding van landbouw en voedsel in Noord en Zuid: is er plaats voor GGO's ? Joost Dessein, KULeuven, Faculteit Landbouwkundige en toegepaste Biologische Wetenschappen
12u15	Impact van teelt van GGO's op verschillende types landbouw rekening houdend met de internationale context Matty Demont, KULeuven, Faculteit Landbouwkundige en toegepaste Biologische Wetenschappen
13u00	Pauze
14u00	GGO's en maatschappelijke verantwoordelijkheden Godelieve Gheysen, Universiteit Gent, Vakgroep Moleculaire Biotechnologie
14u45	GGO's en Bioveiligheid Yann Devos, Secretariaat van de Adviesraad voor Bioveiligheid
15u30	GGO's, milieu en landbouw Louis De Bruyn, Plantijn-Hogeschool, Velt, Wervel
16u15	Pauze
16u45	Rondetafelgesprek met alle deelnemers: het Burgerpanel en de hulppersonen
17u15	Einde
Mevrouw Sigrid Sterckx , Universiteit Gent, Vakgroep Wijsbegeerte en Moraalwetenschap, zal de bijdragen van de inleiders duiden vanuit een ethische invalshoek	
Moderator : Christ Wuytens (INTERFACEconsult)	

DEBATDAG TE GEMBLOUX op 12 APRIL 2003	
09u00	Onthaal
09u20	Technische duidingen omtrent GGO's Bernard Watillon, Onderzoekscentrum voor Landbouw te Gembloux
10u00	Wetgeving, procedures en instellingen Martine Delanoy, Federale Overheidsdienst Gezondheid
10u40	Toelatingscriteria en impact op de gezondheid Myriam Sneyers, Secretariaat van de Adviesraad voor Bioveiligheid
11u20	Pauze
11u40	GGO's en landbouwers René Vansnick, Waalse Landbouwfederatie (FWA)
12u20	Impact van GGO's op de natuur Philippe Baret, Faculteit landbouw (UCL)
13u00	Pauze
14u00	Het standpunt van de zaadproducenten Francesca Tencalla, Monsanto
14u40	Mens, natuur en maatschappij Bernard Feltz, filosoof (UCL)
15u20	Natuur, voedselproductie en maatschappij Michel Somville, Studie- en Vormingscentrum voor Ecologie (CEFE - Ecolo)
16u00	Pauze
16u30	Rondetafelgesprek met alle deelnemers : zowel de leden van het Burgerpanel als de hulppersonen
17u15	einde

2.3. Verslagen van de gedachtewisselingen

De openbare ontmoetingsdagen tussen de paneldeelnemers en de hulppersonen waren bijzonder waardevol dankzij de talrijke invalshoeken en de kwaliteit van de presentaties en van de vragen. Al deze uitwisselingen bleven daarbij didactisch en verstaanbaar voor iedereen.

De vragen en de schriftelijke antwoorden worden hierna integraal weergegeven voor het panel van Beernem.

- De gedachtewisselingen tussen burgers en hulppersonen van het panel van Gembloux zijn in de Franstalige versie van deze publicatie beschikbaar.

© STS

De burgers hebben aan de hulppersonen alle vragen mogen stellen die ze wensten te stellen. Ze hebben hier dan ook gretig van gebruikgemaakt! (Beernem, 26 april 2003)

© STG

De openbare dagen : een mooi voorbeeld van dialoog op gelijke voet tussen paneldeelnemers en hulppersonen (Gembloux, 12 april 2003)

**1/ Vragen aan en antwoorden van de heer Marc De Loose,
Centrum voor Landbouwkundig Onderzoek, Melle**

- **Wat is een GGO ?**
- **Waarom wordt het gebruikt ? Tot welk doel ?
Wat zijn de voor- en nadelen ?**
- **Hoe ver kan men gaan ? Wat kan vandaag
(als resultaat van vroegere onderzoeken) ?
Wat zijn de volgende onderzoeksprogramma's ?**

Een genetisch gemodificeerd organisme (GGO) is een levend organisme, dat zich op een normale wijze kan voortplanten en waarvan de genetische informatie afkomstig is van verschillende bronnen. Het samenbrengen of de uitwisseling van de genetische informatie onder vorm van DNA gebeurt in dit geval door een niet-natuurlijk proces. In de natuur is er uiteraard uitwisseling van genetische informatie en treden mutaties op. Deze variatie is absoluut noodzakelijk om de organismen de capaciteit te verschaffen om zich te kunnen aanpassen aan wisselende omstandigheden. Mutaties zorgen ervoor dat nieuwe informatie ontstaat. Nieuwe informatie ondergaat selectie. Door uitwisseling van genetische informatie, bij planten door kruising, ontstaan nieuwe combinaties, waarbij de combinaties die het meest optimaal zijn zullen overleven onder bepaalde stresscondities die zich voordoen. De in GGO's voorkomende combinaties kunnen in principe in de natuur voorkomen, er zijn echter meerdere tussenstadia nodig om dezelfde combinatie te bekomen. In de praktijk zal er één organisme als acceptor fungeren, waaraan een kleine fractie DNA wordt toegevoegd. Vaak worden natuurlijke processen van gentransfer gebruikt en aangepast om deze genoverdracht te bewerkstelligen.

GGO's kunnen zowel bij micro-organismen als bij eukaryoten bekomen worden. In de context van deze hoorzitting wordt vooral gefocust op genetisch gemodificeerde planten. In dit geval worden genconstructen, met een grootte orde van meestal 2000 tot 10.000 baseparen, ingebouwd in het plantengenoom dat kan variëren van 1.000.000.000 tot 100.000.000.000 baseparen (voor de landbouwgewassen). Een

genconstruct bevat de informatie voor de aanmaak van een welbepaald eiwit en de elementen om deze informatie tot uiting te brengen in de plant.

In elk plantenveredelingsproces is de eerste fase het verzamelen van planten van verschillende oorsprong en met verschillende eigenschappen. Deze worden onderworpen aan selectie en nadien worden kruisingen uitgevoerd met als doel nieuwe combinaties te bekomen welke opnieuw aan selectie onderworpen worden. Beperking is dat men enkel gebruik kan maken van genetische informatie aanwezig in de genenpool van planten behorende tot hetzelfde species. Enkel via tussenstappen kan men deze speciesgrenzen overbruggen. Gentransfer in de context van GGO kan echter wel over deze barrières heen. De beperking in dit geval is dan weer dat slechts een zeer beperkte overdracht en integratie van DNA mogelijk is. Het is dus vooral een proces dat zijn nut heeft wanneer men een welbepaalde en goed gekarakteriseerde eigenschap die gecodeerd wordt door één of een beperkt aantal genen efficiënt en gericht wenst te integreren en te stabiliseren in een bepaalde plant. Er zijn geen aanduidingen dat de resulterende planten en de betreffende genomen zich verschillend zouden gedragen van planten die het resultaat zijn van kruisingen. M.a.w. het is niet zo dat de angewende technologie zal bepalen of het resulterende organisme een competitief voordeel zal hebben, maar wel de resulterende genetische capaciteit. Een plant die resistent is tegen een bepaalde plantenziekte heeft een competitief voordeel. Het maakt echter niet uit of deze het resultaat is van de toepassing van GGO-technologie of ontstaan is via kruisingsveredeling. Het is wel zo dat een resistentie gecodeerd door één gen makkelijk doorbroken wordt.

Gevaren worden bepaald door twee factoren. Als men een gen inbouwt dat codeert voor een toxisch product dan kan men verwachten dat men een toxische plant bekomt. Wanneer een gen wordt ingebouwd in het plantengenoom zal dit proces op de plaats van insertie potentieel schade aanbrengen. Dit kan direc-

te en indirecte gevolgen hebben. Een grondige evaluatie van de resulterende plant, m.a.w. het onderwerpen ervan aan een normaal selectieproces met een grondige studie van potentiële toxiciteit en allergeniciteit zal potentiële problemen aan het licht brengen. Dit is evenzeer het geval in een proces van kruisingsveredeling. Want ook bij traditionele kruisingen kan men combinaties bekomen die toxisch zijn, bvb. De zetmeelaardappel is niet geschikt voor consumptie, bepaalde bonen bevatten antinutritieve factoren, etc. Dit is echter geen rede om de "technologie van kruisingsveredeling" als een algemeen probleem te zien. Het is daarom zeer belangrijk bij het afwegen van de potentiële problemen en de voor- en de nadelen dat men dit doet t.o.v. de basislijn.

toepassingen op gebied van GGO-ontwikkeling als gevolg hiervan is geconcentreerd in bedrijven en dan nog vooral buiten Europa. Deze situatie met name het terugdraaien van de financiering van dit type onderzoek door de overheid betekent dat het monopoliseren van de technologie door bedrijven, wat als zeer bedreigend wordt ervaren, sterk in de hand wordt gewerkt. Dit valt echter sterk te betreuren, zowel op het vlak van afhankelijkheid die hiervan het gevolg kan zijn, maar ook omdat de nieuwe ontwikkelingen beperkt blijven tot deze toepassingen die voor bedrijven mogelijkheden bieden tot het genereren van winsten.

23 april 2003

Ook in de toekomst is het te verwachten dat de ingrepen in het plantengenoom wat omvang betreft eerder beperkt zullen zijn. Naast het toevoegen van genen (extra informatie) kunnen op korte termijn toepassingen verwacht worden waarbij de aanmaak van negatieve factoren in een plant onderdrukt worden. Verder wordt gewerkt aan technieken om informatie uit te wisselen door gerichte genrecombinatie en ook het inbouwen van genconstructen op bepaalde plaatsen in het genoom. Wat de te verwachten eigenschappen betreft gaat het over genen die de kwaliteit en de verwerking van landbouwproducten verbeteren, ziekteresistentie verhogen, droogteresistentie van planten verbeteren etc. Maar zeker opbrengst is ook voor bepaalde species en regio's zeker een item.

Nieuwe producten zoals fine chemicals, pharmaceuticals, zoals aanmaak van antilichamen voor diagnose, orale vaccinatie en allerlei ander toepassingen zijn klaar voor ontwikkeling. Dergelijke toepassingen van transgenen moeten in dit verband vermeden worden in plantenspecies die gebruikt worden in de voedselketen

De ontwikkeling van GGO's in overheidsonderzoekscentra in Europa is momenteel zeer sterk gereduceerd en haast onbestaande. Het onderzoek beperkt zich tot kennisverwerving aangaande het begripen van biologische processen in planten. De

2/ Vragen aan en antwoorden van mevrouw Martine Delanoy, *Federale Overheidsdienst Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu*

• Wat is de huidige wetgeving omtrent GGO-teelten? Wat is de voorspelbare evolutie?

Er bestaan verschillende reglementeringen betreffende GGO's, meer bepaald Richtlijn 2001/18 inzake de doelbewuste introductie van genetisch gemodificeerde organismen in het milieu (GGO-teelten voor onderzoek of "proefvelden" - deel B - en voor het in de handel brengen of de "commercialisering"- deel C), Richtlijn 90/219 inzake het ingeperkt gebruik van GGO's en de Verordening 258/97 inzake nieuwe voedingsmiddelen en nieuwe voedsel ingrediënten (GGO's inbegrepen).

Sedert het moratorium (1999) zijn een aantal nieuwe reglementeringen opgesteld of in voorbereiding: Richtlijn 2001/18 van 17 oktober 2002 tot intrekking van de oude Richtlijn 90/220 en 2 nieuwe ontwerp Verordeningen inzake genetisch gemodificeerde levensmiddelen en diervoeders, traceerbaarheid en etikettering. Die laatste twee zijn momenteel in tweede lezing in het Europees Parlement. De nieuwigheden zijn onder meer een striktere risicobeoordeling en etikettering, een verplichting om het publiek te raadplegen, een versterkte monitoring...

• Wat zijn de verschillende niveaus van wetgevingen omtrent GGO's en welke primeert ?

Wanneer GGO's aan Europese Richtlijnen onderworpen zijn (proefvelden en commercialisering), dan moeten de lidstaten deze uitvoeren en in nationaal recht omzetten. Aanvraagdossiers voor GGO-proefvelden moeten bijvoorbeeld **minstens** aan alle voorwaarden opgenomen in de Richtlijn 2001/18 (deel B) voldoen. Europese Verordeningen (GGO-voedingsmiddelen) daarentegen zijn onmiddellijk van toepassing in de lidstaten en behoeven geen omzetting in nationaal recht.

De beslissing voor al dan niet toelaten van een GGO-proefveld wordt door de bevoegde **Belgische** minister genomen. De beslissing voor de commercialisering van GGO's daarentegen wordt op **Europees** niveau (vertegenwoordigers uit alle lidstaten) genomen.

• Wat is de wetgeving omtrent etikettering ?

Momenteel reglementeert de Verordening 258/97, gewijzigd door verschillende andere reglementeringen, de toelating en de etikettering van nieuwe voedingsmiddelen die GGO's bevatten. Alle voedingsmiddelen die GGO's bevatten moeten dus geëtiketteerd worden. Er is geen etikettering nodig voor voedingsmiddelen die minder dan 1% GGO's bevatten op voorwaarde dat kan aangetoond worden dat deze kruisbesmetting toevallig en niet te voorkomen is.

Een nieuwe verordening inzake etikettering is momenteel in tweede lezing in het Europees Parlement en zal de tolerantiedrempel verlagen (0,9 % is het voorstel) zodat het aantal geëtiketteerde voedingsmiddelen in de toekomst zal toenemen (ook geraffineerde voedingsmiddelen waarin het GGO niet meer kan teruggevonden worden, zoals vb. sojaolie, zullen moeten geëtiketteerd worden in de toekomst).

• Zullen burgers aangaande proefvelden plaatselijk inspraak hebben ?

De Richtlijn 2001/18 stipuleert dat de lidstaten het publiek moeten raadplegen over een aanvraag voor de doelbewuste introductie van GGO's in het leefmilieu. Hiertoe wordt telkens een samenvatting van de aanvragen ter beschikking gesteld van het publiek en eventuele opmerkingen worden ingezameld op het Europees niveau.

In België is er een wetsvoorstel ter omzetting van voornoemde Richtlijn dat stelt dat in elke gemeente waar een GGO-proefveld is gepland een publieke enquête moet georganiseerd worden. Dit jaar is bijvoorbeeld reeds een publieke enquête georganiseerd geweest voor een proefvelddaanvraag met appelbomen in Rillaar.

- **Hoe zit het met de verantwoordelijkheid als er iets misloopt met genetisch gemodificeerde gewassen?**

In het toelatingsbesluit voor een proefveld wordt gesteld: “De aanvrager neemt de volledige burgerlijke aansprakelijkheid op zich voor wat betreft de schade die aangebracht zou worden aan de gezondheid van mens en dier, aan goederen of aan het milieu als gevolg van de proefneming”. Niettemin zijn de risico's bij voorbaat veel geringer door specifieke voor-

waarden voor iedere proef (evaluatie geval per geval en specifieke toelatingsvoorwaarden) op te leggen.

- **Uitleg over het huidige moratorium (tijdelijk verbod) en zijn eventuele opheffing.**

Sinds 1999 zijn er geen nieuwe toelatingen voor de commercialisering van GGO's meer gegeven omdat verschillende landen (België inbegrepen) de procedure op Europees niveau blokkeren (hetgeen men “moratorium” noemt). Deze landen vragen eerst nieuwe en strikte reglementeringen betreffende de doelbewuste introductie van GGO's in het leefmilieu, traceerbaarheid en etikettering. De eventuele opheffing van het moratorium zal dus afhangen van de toepassing van de nieuwe Verordeningen betreffende traceerbaarheid en etikettering.

3/ Vragen aan en antwoorden van de heer Joost Dessein, Faculteit Landbouwkundige en Toegepaste biologische Wetenschappen, KULeuven

- **De culturele inbedding van landbouw en voedsel in Noord en Zuid: is er plaats voor GGO's?**

1. De huidige debatten omtrent de (al dan niet vermeende) schadelijke gevolgen van GGO's voor het milieu en de volksgezondheid, zijn me bekend en gaan me ter harte. Deze ‘veiligheidsbenadering’ is belangrijk, maar onvolledige. Een verenging van de problematiek van GGO's tot een discours over milieu- en gezondheidsgevaaren impliceert immers dat het overwinnen van deze problemen de vrije toegang van GGO's mogelijk maakt. Maar niet enkel het product op zich is belangrijk. Ook het proces om tot een eindproduct te komen, is betekenisvol voor alle actoren die erbij betrokken zijn (producent, verwerkers, consumenten). De ene appel is dus de andere niet, ook al zijn ze precies even gezond, lekker of milieuvriendelijk.

2. ‘Productie’ (inzonderheid voedselproductie) is ingebed in een culturele setting waar ook andere cultuurspecifieke noties (zoals leven, dood, lichamelijkheid, het natuurlijke, het goede, het kwade...) deel van uitmaken. Aldus wordt de notie ‘productie’ vorm gegeven door specifieke metaforen die aan de grondslag liggen van de betreffende cultuur. Twee ideaaltypische metaforen zijn het mechanistisch en het ecologisch model (bijvoorbeeld in de geneeskunde):
een mechanistisch model: ziekte A → behandeling/medicijn X → genezing. Het is een lineair model dat zoekt naar causaliteiten.

een ecologisch/biologisch model: benadert ziekte vanuit een holistische, synergetische ingesteldheid: het gehele lichaam wordt benaderd, en vaak ook de relaties van het individu met het sociaal weefsel waar hij deel van uitmaakt.

Dezelfde modellen zijn toepasbaar in de landbouw. Het mechanistisch productieparadigma heeft de Vlaamse (en westerse) landbouw van de voorbije decennia sterk bepaald. Dit heeft geleid tot een sterk intensief, gemechaniseerd, gecontroleerd, arbeidsarm landbouwmodel waarvan maximalisatie van productie aan de basis ligt, en dat nu lichtjes wordt gecorrigeerd vanuit een bezorgdheid om het milieu. Dit had voor de Vlaamse landbouw(er) twee belangrijke gevolgen:

a. een homogenisering (vershraling tegenover een culturele en biologische diversiteit)

b. een aliënering (vervreemding t.o.v. identiteit, originaliteit, gehechtheid) van zowel producent t.o.v. product, consument t.o.v. product als consument t.o.v. producent.

GGO's zijn een exponent van deze homogeniserings- en aliëneringsgolf.

De culturele inbedding van voedselproductie betekent ook dat 'de ontwikkelingslanden' ('de politieke leiders' of 'de plaatselijke boeren') geen eensgezind standpunt hebben: er zijn evenveel stemmen als er gemeenschappen zijn. De stem van het Zuiden op internationale fora is vaak de stem van een gedecontextualiseerde elite die niet spreekt vanuit een verbondenheid met de eigen gemeenschap.

3. Deze setting heeft geleid tot en wordt tegelijk gestuurd door een agro-industriële constellatie waarin de boer dikwijls een productiefactor wordt, nl. arbeid (in combinatie met een vierde productiefactor, knowhow). Het resultaat is de concentratie van macht in enkele 'kenniseigenaars' die totaalpakketten afleveren en een ontwaarding en betekenisverlies van voedsel voor de producent en de consument.
4. Introductie van GGO's (en in mindere mate van hybride gewassen, daar deze nog een sterk lokale verankering kennen) impliceert een specifieke visie op productie (zie hoger) en op de relatie mens-natuur (een relatie die is

gebaseerd op hybris en angst, en uitgaat van de maakbaarheid van de werkelijkheid). Een ontmoeting van kennisystemen is nooit neutraal, en in combinatie met ongelijke machtsverhoudingen leidt een interculturele ontmoeting veelal tot een organisatie van mimesis waarbij het mechanistisch landbouwmodel van het Westen het na te volgen voorbeeld is.

5. Zowel in het Noorden als het Zuiden ontstaan er heel wat verschillende tegenbewegingen, die op zich reeds een uiting zijn van de cultuurgevoeligheid van voedsel en landbouw.

Hedendaagse dynamieken in Vlaanderen illustreren de hunkering van de Vlaamse maatschappij naar 'voedsel met een herkomst', naar 'thuisgebracht' voedsel, naar voedsel van 'het eigen erf' (thuisverkoop, regionale producten). Hierbij speelt de herkenbaarheid van het product én de identificatie met de teler/vermarkter een belangrijke rol.

Voor het Zuiden is er het groeiende besef wereldwijd dat de honger geen gevolg is van een voedseltekort (met een stijgende productiviteit obv bijvoorbeeld GGO's als antwoord), maar van toegang ('entitlements') tot voedsel. Bovendien zijn er in het Zuiden heel wat gemeenschappen die hun culturele eigenheid benadrukken (cf. het concept 'alternative modernities', of 'Afro-modernities') om vanuit de erkenning van dit 'anders-zijn' de introductie van een westers productieparadigma te kritisch te evalueren.

4/ Vragen aan en antwoorden van de heer Matty Demont, *Katholieke Universiteit Leuven, afdeling Landbouw- en Milieu-economie*

- **Wat zijn de voor- en nadelen van genetisch gemodificeerde gewassen?**

Genetische modificatie is één van de hedendaagse technieken die kan ingezet worden om gewasbescherming in de landbouw efficiënter te maken. In plaats van de technologie (bv. insectenbestrijding) uitwendig toe te passen op de plant, wordt deze rechtstreeks in de plant ingebouwd, waardoor landbouwkundige ongemakken en vaak ook kosten verminderd worden. Sinds 1996 zijn GGO's globaal verspreid geraakt aan een extreem hoge snelheid (10% per jaar), tot 58,7 miljoen ha in 2002, voornamelijk in de Verenigde Staten, Argentinië en zelfs ontwikkelingslanden en bij zowel kleine als grote boeren. Men spreekt nu al van de snelst verspreide gewasstechnologie ooit. Dat er voordelen zijn voor de boer spreekt dus voor zich.

Het nadeel van de technologie is dat ze typisch geleverd wordt door slechts enkele life science bedrijven die er een tijdelijk patent op bezitten. De lage graad van concurrentie in deze sector maakt dat GGO-zaad typisch duurder is dan gewoon zaad. Desalniettemin moet de sector concurreren tegen de eveneens geconcentreerde pesticidensector. Het gevolg is dat pesticidenprijzen dalen waardoor de meerprijs van GGO-zaad beperkt wordt. Het resultaat is dat iedereen erbij wint, zowel GGO- als niet-GGO-boeren. De hoge verspreidingssnelheid suggereert dat de meerprijs loont. Een ander nadeel van de technologie is dat ze nieuw is, waardoor nog onzekerheid heerst omtrent de mogelijke milieu-effecten. Desalniettemin daalt deze onzekerheid jaar na jaar daar we continu nieuwe wetenschappelijke informatie krijgen over alle mogelijke neven-effecten. Zeven jaar Amerikaanse ervaring met deze gewassen is niet gering. Ten slotte is de technologie benadeeld door het feit dat ze voorlopig enkel toegespitst is op de noden van de landbouwer, dus niet van de consument. Consumenten hebben er voorlopig niet veel baat bij, tenzij ze de positieve milieu-effecten (dalende toxiciteit en eventueel gebruik van pesticiden) van deze gewassen weten te waarderen.

- **Wat is het effect van het opheffen van het moratorium op GGO's ?**

De gepubliceerde Amerikaanse studies duiden aan dat de landbouwers belangrijke voordelen van de nieuwe technologieën naar zich toe halen. Maar ook studies op China, Argentinië, Mexico en Zuid-Afrika komen tot dezelfde conclusie. Bovendien wordt geobserveerd dat de technologie de grote boeren niet bevoordeelt t.o.v. de kleine. Meer nog, dikwijls is zij in het voordeel van de kleine boer, daar deze typisch meer te kampen heeft met gewasziekten en -plagen. De standpunten van de politieke leiders liggen uit elkaar. Sommige landen concentreren zich op GGO's als ontwikkelingsstrategie. Zo groeit het GG- katoenareaal in China jaarlijks aan met 40%, ten voordele van 5 miljoen kleine arme boeren. Andere landen, bijvoorbeeld de vroegere Europese kolonies, spiegelen dan weer de afwachtende houding van de Europese Unie, zonder zelf uitgebreid te investeren in een bioveiligheidsprocedure.

Onze eigen schattingen suggereren dat gedurende 1996-2000 ruwweg één miljard Euro gewonnen had kunnen worden bij de introductie van herbicidetolerante suikerbieten in de wereld, inclusief de EU. De helft hiervan (53%) zou buiten de EU gaan als de technologie beschikbaar wordt gemaakt bij de buitenlandse bietentelers. De wereldsuikerprijs wordt verwacht te dalen met 0,29% na vijf jaar, ten nadele van de buitenlandse suikerrietteler (dikwijls ontwikkelingslanden) en ten voordele van de internationale consument of belastingbetaler. De gemeenschappelijke marktordening voor suiker in de EU zorgt er voor dat de Europese bietenteler grotendeels afgeschermd wordt van de prijsdrukkende effecten van de nieuwe technologie op de wereldmarkt en zo het tweede grootste deel (30%, ruim 300 miljoen Euro) van de baten opsloort. De Europese marktordening voor suiker belet dat de Europese consument voordeel van de nieuwe technologie heeft. Maar zelfs indien prijsdalingen mogelijk zouden zijn, dan nog zou de

sterk geconcentreerde verwerkende en distributiesector in Europa een groot deel van de voordelen absorberen. De life science sector (biotechnologische bedrijven en zaadleveranciers) absorbeert het kleinste deel van de baten (17%). Dit is in tegenstelling met wat velen denken.

Transgene Bt-maïs is resistent tegen maïsboorders, een belangrijke insectenplaag in het zuiden van Europa. De Spaanse overheid heeft in 1998 aan Syngenta de toestemming gegeven om voorlopig jaarlijks een maximaal quotum equivalent aan 20.000 ha transgeen maïszaad te commercialiseren. Daardoor is de adoptiegraad tot op heden beperkt gebleven tot een gemiddelde van 5,2% van de totale Spaanse maïsoppervlakte. De totale winstverhoging veroorzaakt door deze Bt-maïs gedurende de vierjarige periode 1998-2001 wordt geschat op 11,5 miljoen . Daarvan ging drie vierde naar de maïstelers en slechts één vierde naar Syngenta en de zaadleveranciers. Dus de boeren profiteren hiervan het meest. De consumenten hebben er voorlopig geen voordeel bij omdat de diffusie van Bt-maïszaad te klein en niet in staat is om druk uit te oefenen op de marktprijs. Onze studies bevestigen dus de Amerikaanse publicaties die er unaniem op wijzen dat de landbouwers belangrijke voordelen van transgene gewassen naar zich toe halen.

- **Is een regionaal wettelijk kader zinvol in een steeds verdere globalisering?**

Globalisering sluit regionalisering niet uit, maar het is belangrijk om in voldoende mate de markt te laten spelen. Verplichte etikettering is daar een eerste antwoord op. Consumenten hebben dan het beslissingsrecht in eigen handen. Voorts is het nog niet bewezen of consumenten ook daadwerkelijk GGO-producten gaan vermijden indien deze gelabeld zijn. 'De consument' bestaat trouwens niet, er bestaan verschillende groepen die anders reageren op de steeds toenemende stroom van informatie omtrent GGO's. Om de vraag te beantwoorden of het zin heeft GGO's te bannen is het belangrijk te kijken naar het alternatief. Het is bewezen dat

pesticiden schadelijke effecten hebben op gezondheid en milieu. GGO's die toelaten minder toxische pesticiden te gebruiken of zelfs lagere volumes mogen niet zomaar genegeerd worden. De potentiële voordelen voor het milieu en de landbouwers mogen we niet aan onze neus voorbij laten gaan. De onzekerheid rond de milieu-effecten van GGO's is een belangrijk gegeven, maar we kunnen onze beslissing niet blijven uitstellen. Jaar na jaar komt meer en meer informatie vrij omtrent deze effecten. Er bestaan economische methoden om deze onzekerheid in onze beslissingen in te calculeren. Zolang er voordelen kunnen aangetoond worden mag een zekere graad van risico getolereerd worden. Een nulrisico-criterium is onhaalbaar en zou de landbouw doen stagneren of zelfs schaden, terwijl deze alle mogelijke vormen van productiviteitsverhoging goed kan gebruiken in de actuele internationale context van globalisering. Regionalisering (bv. GGO-vrije zones) wordt ongetwijfeld de eerste fase na het opheffen van het moratorium, maar de vraag is in hoeverre dit fenomeen op lange termijn blijft standhouden.

Onze onderzoeksresultaten kunnen gevonden worden op <http://www.agr.kuleuven.ac.be/aeeclo/euwab.htm>. Bovendien bevat de website een volledige referentiedatabase van meer dan 1.700 wetenschappelijke artikels over de economische aspecten van biotechnologie in de landbouw. Ten slotte vertoont de website ook links naar de belangrijkste instituten, projecten en organismen betreffende de economische aspecten van biotechnologie in de landbouw.

**Afdeling Landbouw- en Milieu-economie,
Katholieke Universiteit Leuven,
de Croylaan 42, B-3001 Leuven (Heverlee), België
Tel.: +32 16 32 23 98, Fax: +32 16 32 19 96,
matty.demont@agr.kuleuven.ac.be,
eric.tollens@agr.kuleuven.ac.be**

5/ Vragen aan en antwoorden van mevrouw Godelieve Gheysen, *Universiteit Gent, Vakgroep Moleculaire Biotechnologie*

• Hoe brengen genetisch gemanipuleerde gewassen (GGO's) "verbetering"? Waarom, hoe is een GGO "beter"?

Gentechnologie is een techniek met enorme mogelijkheden, en waarvoor we moeten zorg dragen dat deze mogelijkheden ook voor de verbetering van voedingsgewassen gebruikt worden. Niet alle toepassingen zijn inderdaad noodzakelijk een verbetering, en de huidige commercieel gegroeide gewassen zijn voornamelijk een verbetering voor de producent (de landbouwer). Voorbeelden van verbeterde voedingsgewassen naar de consument toe zijn:

- soja met gezondere oliesamenstelling (vb. Omega-3-vetzuren voor hart en bloedvaten)
- pindanoten en rijst en soja enz. waarbij allergenen uitgeschakeld zijn
- fruit dat minder snel beschimmelt
- granen met minder schimmelttoxines (kankerverwekkende stoffen)
- fruit en groenten met meer vitamines en meer anti-kankerstoffen
- cafeïne-vrije koffie zonder chemische behandeling

• Veroorzaken GGO's milieuschade ?

Er is geen enkele aanwijzing dat de goedgekeurde GGO's meer schade veroorzaken aan het milieu dan conventioneel veredelde gewassen. Er zijn voorbeelden van gebruik van GGO's waarbij voordelen voor het milieu gevonden zijn.

• Is de prijs van de technologie op maatschappelijk vlak verantwoord?

Gezien de enorme mogelijkheden van de technologie is de prijs zeker verantwoord. Of die prijs verantwoord is voor

bepaalde toepassingen zal door de economische wet van vraag en aanbod wel bepaald worden.

• Naar wie gaan de voordelen van biotechnologie?

Studies hebben uitgewezen dat het grootste percentage van de winst bij gebruik van GGO-gewassen naar de landbouwproducent (de boer) gaat, een kleiner deel naar de biotechnologiebedrijven die de gewassen ontwikkeld hebben.

• Is het enkel "winstbejag"? Zijn er ethische grenzen?

Een onderneming heeft geen zin van bestaan als er geen winst gemaakt wordt, dus vanzelfsprekend hebben biotechnologie-ondernemingen als drijfveer om winst te maken met hun producten. Indien die producten echter niet aan de wensen van de afnemer voldoen, zullen ze nooit verkocht geraken. Bovendien wordt vaak uit het oog verloren dat het overgrote deel van onderzoek om nieuwe eigenschappen via gentechnologie in planten te brengen, gebeurt in laboratoria van universiteiten en onderzoeksinstituten met de bedoeling verbeterde gewassen te produceren.

Natuurlijk zijn er ethische grenzen, maar de discussie over wat een ethische grens is en waar die ligt kan natuurlijk alle richtingen uit. Ethiek is geen exacte wetenschap maar gebaseerd op persoonlijke visies die getoetst worden aan een maatschappelijk beeld.

**6/ Vragen aan en antwoorden van de heer Yann Devos,
Sectie Bioveiligheid en Biotechnologie, Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid**

• **Wat is de huidige wetgeving omtrent risico-evaluatie?***

De Europese reglementeringen inzake bioveiligheid⁵ die van toepassing zijn in de biotechnologie zijn afgeleid van twee niet-sectoriële richtlijnen (van toepassing op alle genetisch gemodificeerde organismen - GGO's) die reeds van kracht waren sinds oktober 1991, met name de richtlijn 90/219/EEG (ingeperkt gebruik) en de richtlijn 90/220/EEG (doelbewuste introductie in het leefmilieu voor experimentele doeleinden als het in de handel brengen van GGO's) en die ondertussen vervangen werden door respectievelijk richtlijn 98/81/EG en richtlijn 2001/18/EG. In deze wetteksten staat de evaluatie van de risico's voor de menselijke gezondheid en het leefmilieu (bescherming van de menselijke gezondheid en het leefmilieu) en de voorafgaande toelating voor het ingeperkt gebruik of doelbewuste vrijzetting van GGO's centraal.

Sedert 15 mei 1997 is de novel food verordening 258/97 (verticale productwetgeving) van kracht. Deze verordening is van toepassing op het in de handel brengen van voedingsmiddelen en voedselingsrediënten die tot dusver niet voor de menselijke voeding gebruikt werden in de Europese Gemeenschap, vandaar de benaming 'nieuw'. Voedingsmiddelen en voedselingsrediënten die een GGO zijn, GGO's bevatten of afgeleid zijn van GGO's vallen eveneens onder deze verordening. Net zoals in het geval van de hierboven aangekaarte richtlijnen moeten dergelijke producten een goedkeuring krijgen vooraleer ze op de markt mogen komen en bevatten ze een uitgebreide risico-evaluatie met betrekking tot de menselijke gezondheid.

In 2001 zijn door de Europese Commissie twee nieuwe voorstellen voor regelgeving gelanceerd. Ze kaderen in een nieuwe benadering van de voedselwetgeving. Het gaat om de GM Food and Feed verordening die GG-voedsel uit de novel food verordening 258/97 zal lichten en de verordening over traceerbaarheid en etikettering van GGO's.

In België hebben de Gewesten het ingeperkt gebruik van GGO's gereguleerd en beheren ze samen met de Federale Staat de ontwikkeling van experimentele vrijzettingen van GGO's (deel B). De marktintroductie van GGO's (deel C) en van voedingsmiddelen bestaande uit of afgeleid van GGO's (novel food verordening 258/97) worden beheerd door de Federale Staat.

Het Samenwerkingsakkoord van 25 april 1997 tussen de Federale Staat en de Gewesten regelt in België de administratieve en wetenschappelijke coördinatie inzake bioveiligheid. Dit Samenwerkingsakkoord heeft tot doel om (1) alle richtlijnen betreffende GGO's en afgeleide producten op een geharmoniseerde manier om te zetten in regionale en federale wetgeving, (2) om een gemeenschappelijk wetenschappelijk evaluatiesysteem op punt te zetten betreffende bioveiligheid en om (3) bovengenoemde reglementering te coördineren op regionaal, federaal en internationaal vlak.

Het gemeenschappelijk wetenschappelijk evaluatiesysteem bestaat uit een Adviesraad voor Bioveiligheid en een Dienst Bioveiligheid en Biotechnologie.

Voor het wetenschappelijk advies inzake bioveiligheid wordt de Adviesraad voor Bioveiligheid bijgestaan door een aantal ad hoc groepen van experts uit de academische wereld. Momenteel beschikt de Adviesraad voor Bioveiligheid over verschillende Wetenschappelijke Comités: "Transgene planten", "Novel food/feed", "GG micro-organismen, bacteriën en schimmels" en "Recombinante virale vectoren, virosomen, recombinante vaccins en gentherapie" en diverse Werkgroepen. In de Adviesraad voor Bioveiligheid zetelen vertegenwoordigers van de bevoegde overheden inzake bioveiligheid.

De Dienst Bioveiligheid en Biotechnologie is een openbare dienst die is samengesteld uit een administratief secreta-

5. Onder bioveiligheid wordt verstaan: "de veiligheid voor de menselijke gezondheid en voor het leefmilieu met inbegrip van de bescherming van de biodiversiteit bij gebruik van genetisch gemodificeerde organismen of micro-organismen en bij het ingeperkt gebruik van pathogene organismen".

riaat, wetenschappelijke deskundigen en een expertise laboratorium. Deze dienst werd ingericht als de Sectie Bioveiligheid en Biotechnologie (SBB) van het Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid (WIV). De SBB neemt het Secretariaat van de Adviesraad voor Bioveiligheid en de ad hoc expertengroepen waar.

(* zie ook antwoorden van Martine Delanoy)

- **Zijn proefvelden veilig?**

Iedere aanvraag betreffende een doelbewuste introductie in het leefmilieu van transgene planten voor experimentele doeleinden (deel B van de richtlijn 2001/18/EG, sinds 1986 167 aanvragen voor België) ondergaat een zeer grondige risico-evaluatie alvorens besluitvorming. De experts van het Wetenschappelijke Comité "Transgene planten" van de Adviesraad voor Bioveiligheid evalueren de risico's voor de menselijke gezondheid en het leefmilieu. In dit zesstappig proces worden: (1) alle potentiële schadelijke effecten in kaart gebracht, (2) de mogelijke gevolgen van elk schadelijk effect geëvalueerd, (3) de waarschijnlijkheid dat elk mogelijk effect optreedt geëvalueerd, (4) het risico van elk schadelijk effect ingeschat [$\text{risico} = (2) \times (3)$], (5) de strategieën die toegepast moeten worden om elk risico maximaal in te perken of te reduceren geëvalueerd en (6) het algehele risico van de doelbewuste introductie van het GGO bepaalt. Kortom wat er mis kan gaan (mogelijkheid op schade), wat de gevolgen zijn als het gebeurt (omvang van de schade), wat de waarschijnlijkheid is dat het gebeurt (kans dat schade optreedt) en hoe dit alles ingeperkt moet worden, wordt grondig geëvalueerd. In dit proces baseert men zich op aantal basisbeginselen zijnde: (1) het vaststellen van een basislijn over het milieu waarin het GGO geïntroduceerd wordt om over een referentiepunt te beschikken waarmee toekomstige veranderingen kunnen vergeleken worden, (2) de evaluatie moet uitgaan van wetenschappelijke en technische gegevens, maar tevens moeten onzekerheden op de verschillende niveaus in rekenschap genomen worden, (3) de risico-evaluatie moet geval per geval en stap per stap uitgevoerd worden en (4) het voorzorgsbeginsel.

Voor de transgene gewassen: koolzaad, sareptamosterd, suikerbiet en cichorei zijn op Belgisch niveau proefprotocols van kracht die aanvragers moeten naleven om mogelijke risico's maximaal in te perken. De proefprotocollen leggen een aantal algemene condities (isolatie-afstand, controle van opslag, etc.) op omtrent de aanleg, de oogst, de opvolging van dergelijke veldproeven evenals het beheer van de afval afkomstig van deze veldproeven, die geval per geval aangepast kunnen worden.

Meer info op: <http://www.bioveiligheid.be/TP/partB/protocols.htm>.

In het algemeen kan geconcludeerd worden dat iedere aanvraag voor veldproef een grondige evaluatie van de risico's voor de menselijke gezondheid en het leefmilieu ondergaat. Enkel de veldproeven die veilig zijn, worden toegelaten.

- **Wat zou het effect kunnen zijn van GGO-consumptie op onze gezondheid? Op ons gedrag? Op ons denken? Op ons nageslacht? Zou ons immuunsysteem daarvoor kunnen worden gewijzigd?**

Alvorens voedingsmiddelen en voedsel ingrediënten die een GGO zijn, GGO's bevatten of afgeleid zijn van GGO's geconsumeerd mogen of kunnen worden door de mens moeten dergelijke producten een goedkeuring krijgen in het kader van de novel food verordening 258/97. Momenteel nog wordt de accidentele consumptie en GG veevoeding gedekt door Richtlijn 2001/18/EG. Met de nieuwe GM Food and Feed verordening zal daar verandering in komen.

Aanvraagdossiers die in het kader van de novel food verordening 258/97 geïntroduceerd worden, bevatten een uitgebreide risico-evaluatie met betrekking tot de menselijke gezondheid. Belangrijke voorwaarden voor goedkeuring zijn dat dergelijke nieuwe voedingsmiddelen (1) geen gevaar mogen opleveren voor de consument en (2) verplicht geëtiketteerd moeten worden. Tijdens die risico-evaluatie moet een gedetailleerde moleculaire beschrijving van de insertie gegeven worden wat de risico-inschatting mogelijk maakt, moeten er toxicologische en allergologische testen uitgevoerd worden, moet de compositie

tionele samenstelling geanalyseerd worden en moeten daarnaast ook de fenotypische en landbouwkundige kenmerken bestudeerd worden.

Net zoals voor de voorgaande vraag kan geconcludeerd worden dat iedere aanvraag voor commercialisatie een grondige evaluatie ondergaat en dat enkel aanvragen die veilig zijn voor de menselijke gezondheid toegelaten worden.

7/ Vragen aan en antwoorden van de heer Louis De Bruyn, Plantijn-Hogeschool, Velt & Wervel

Genetische modificatie is de overdracht van één of enkele doelgericht gekozen genen in een gewas over de grenzen van de soort. Normaal is in de hogere organismen genoverdracht soortgebonden. Met de gentechnologie worden genen mobiel gemaakt en met een vector bij een bestaand gewas ingebracht.

• Wat is het doel van Genetische Gemodificeerde Gewassen ?

Met het inbrengen van één of enkele genen worden specifieke doelen nagestreefd die vertrekken vanuit een industrieel design van het gewas op maat gesneden van de biotech-industrie een industriegestuurde genetische ingreep dus.

- GGO's zijn voor 99% gebonden aan teelten van bulkgewassen waarvan grote hoeveelheden zaad kunnen worden verkocht: soja, katoen, maïs, en koolzaad. Winst-maximalisatie is hierbij het objectief
- Deze teelten zijn behandeld met slechts 2 eigenschappen: Herbicide Tolerantie (HT-rassen) en ingebouwd insecticide van *Bacillus thuringiensis*: Bt-rassen
- Bijna al deze teelten worden geproduceerd door slechts 4 TNO's (Trans Nationale Ondernemingen) 91% voor rekening van 1. Monsanto (marktleider) 2. Syngenta (vroegere Novartis/AstraZeneca), 3. Aventis Cropscience (AgrEvo fl Bayer) en 4. Dupont neemt praktisch al de rest.

• Waarom worden ze gebruikt ?

De voorgespiegelde doelen zijn:

2 Hogere opbrengst: echter na 6 jaar teeltveraring in de USA blijkt dat in de meerderheid van de gevallen voor soja en koolzaad de opbrengst lager ligt. Enkel bij Bt-Maïs ligt ze een klein beetje hoger dan de gangbare rassen maar onvoldoende om de extra productiekosten te dekken.

1 Minder pesticidengebruik: door resistentieontwikkeling tegen enerzijds de gebruikte herbiciden en anderzijds het ingebouwde insecticide toxine moet meestal snel gegrepen worden naar bijkomende herbiciden- of insecticidengebruik waardoor het gebruik van pesticiden snel weer toeneemt en zelfs boven het gangbare uitstijgt.

- Ecologische winst? Herbicidetolerantie ontwikkelt zich snel en verspreidt zich naar verwante gewassen of zelf naar niet-verwante soorten: uitkruisen en horizontale superonkruiden
- Insecticide toxine gentransfer fl verspreiding van de eigenschap naar ongewenste planten waardoor ongewenste insecten bedreigt worden, ook positief werkende natuurlijke vijanden zoals lieveheersbeestjes of andere vijanden van planteninsecten

• Ziet u een bedreiging voor het voortbestaan van de biolandbouw?

Biolandbouw en Gentechvrije gangbare landbouw worden in hun bestaan bedreigd. Vanaf 10% gentech-gewassen is geen gentechvrije landbouw meer mogelijk. Horizontale gentransfer is onvermijdelijk.

- **Ziet u een bedreiging voor de gezondheid van de consumerende mens en dier?**

Verlies aan landbouwbiodiversiteit: fl minder gevarieerde voeding voor mens en dier

Geïntroduceerde genen brengen nieuwe eiwitten in de voeding door het gen op zich of door de activering van slapende genen. Genrecombinatie met de gebruikte genconstructen zal leiden tot nieuwe virussen, ziekten voor plant, mens en dier.

Genen uit GMO's kunnen opgepikt worden door bacteriën in de bodemflora, darmflora van mens en dier en daar ongewenste wijzigingen teweegbrengen

- **Veroorzaken genetisch gemodificeerde gewassen milieuschade (Verandert in de genkaart van bestaande gewassen?)?**

Risico's van genetisch gemodificeerde gewassen die zijn uitgerust met een gen dat hen een evolutionair voordeel biedt kunnen verschuivingen in ecosystemen teweegbrengen. De gevolgen zijn onvoorspelbaar.

- **Indien ja, is dat blijvend ?**

Genconstructen die zijn ingebracht in GMO's en zich verspreiden kunnen nooit worden teruggeroepen. Het proces is onomkeerbaar

- **Zijn de gevolgen van manipulatie of modificatie naar de toekomst toe in te schatten?**

De gevolgen zijn onvoorspelbaar. De GMO's zijn anders dan de gangbare rassen, alleen is het onmogelijk om het anders zijn te vatten. Men weet niet wat men moet zoeken, als verandering. Het is zoeken naar de naald in de hooiberg.

Gentechnologie in open ecosystemen en bij hogere organismen is een onvoorspelbare en onbetrouwbare techniek. Zijn toepassing op megaschaal maakt het optreden van ontsporingen zeer reëel. Ook al is de kans klein, de wet van de grote getallen zal de kleine kans realiseren.

Het is als met een loterij, er zijn bijzonder weinig winnaars, maar zonder winnaars bestond de loterij niet meer.

Kiezen voor een landbouwsysteem dat werkt met de natuur in plaats van tegen de natuur;

Kiezen voor een landbouwsysteem dat de natuurlijke kringlopen inpast in plaats van uitschakelt;

Kiezen voor een landbouwsysteem dat het ras aanpast aan de omgeving in plaats van de omgeving aan het ras;

Is kiezen voor een landbouw zonder GMO's waarin veredeling gebaseerd is op het ontwikkelen van de landbouwbiodiversiteit in plaats van ze te vernietigen.

Vers l'Avenir 12/04/03

Les OGM méritent bien une réflexion

Le Soir • 17/04/03

Gembloux | Aide à la décision

Des critères ci sur la culture

Vrije Tijd Beernem
01/06/03

Beernems burgerpanel voorzichtig positief tegenover genetisch gemodificeerd
genen (ggo's)

Voor veel mensen zijn ggo's nog grote onbekenden. Enkele jaren geleden kwamen de ggo's voor de eerste maal echt in het nieuws toen vanuit de Verenigde Staten genetisch gemodificeerde soja bonen, en later genetisch gemodificeerde soja, werden ingevoerd.

ook mais, op de Europese markt werden ingevoerd. Op een vrij onverwachte manier is Beernem nauw betrokken geraakt bij deze problematiek doordat aan een burgerpanel gevraagd werd om ter zake een advies uit te brengen. Genetisch gemodificeerde organismen zijn gewassen waarvan de DNA-structuur gewijzigd wordt. Dit gebeurt door de inbreng van 'vreemde' genen uit andere planten. Via die genen krijgen de ontvangers de eigenschappen die in die genen ingebouwd zitten.

de eigenschappen die in die gewassen beter bestandig zijn tegen ziekten, extreme weersomstandigheden enz.... Doordat deze planten dus een "inwendige" bescherming verkrijgen, is het ook niet nodig om bescherming te krijgen van bestrijdingsmiddelen.

bescherming van het gebruik van pesticiden. Het is veelvuldig gebruik te maken van gedomineerde organismen. De techniek van genetisch gemodificeerde organismen verkeert momenteel nog in een weliswaar reeds verder gevorderde, eerste fase en wordt meestal toegepast in de medische sector, de voedselsector en de landbouwsector. In het laatste geval gaat dit over het algemeen om de productie van een samenstelling

landbouwsector, in het bijzonder in de
gewassen waarvan de genetische samenstelling
kunstmatig wordt gewijzigd zodat de teelten een betere
kwaliteit vertonen en veel ziekten aan de gewassen
kunnen voorkomen worden. GGO's kunnen ontwikkeld
worden in laboratoria maar ook in de vrije natuur, op
velden, in de natuur en in de praktijk.

zogenoemde proefvelden.
Bij heel wat mensen heerst er nog heel wat wantrouwen tegenover genetisch gemodificeerde organismen.
Sommigen vinden dat dergelijke experimenten tegennatuurlijk zijn en zouden moeten verboden worden. Anderen zijn dan weer fervente voorstanders ervan, maar voor de meeste mensen is het geheel toch een soort "ver van mijn bed show" en ze zijn dan ook niet bijster geïnteresseerd.

elappel, is dat geen bedrog?

het wettelijke kader
van zijn dienst

4/03

1. 1000
2. 1000
3. 1000

1997年12月15日

**Burgerpanel
moet beleid inzake
ggo's uitstippelen**

was once moderate.

Twaalf min of meer welkenichtig geleerdeleeraren zwoeren van de West-Vlaamse gezonde Koornen te helen vandaag vragen aan een hele barij experts inzake genetisch gemiddelde organismen (ggo's). Moogen moeten de twaalf Koornen-nieuw den 'in cunctis' om advies formuleren de om de vraag welke criteria de ggo's moeten voldoen.

**Gewone
Beernemse
burgers mogen
kabinet-Tavernier
adviseren**

echt representatief te zijn in de zin van verkozen. Het Boermeuse panel, dat een van de allereerste Belgische burgerpanels was, heeft een dubbel doel, verklaart Karin Janssens van het kabinet-Tavakoli. "Eerstelijds wil het de burgers als expert echt bij het debat betrekken. En dat moet meer zijn dan een eenmalig experiment. Daarom gaat het advies niet enkel naar de minister maar ook naar de opzetbureaus, die na deze verkiezingen het beleid mee blijven vormgeven. In die zin maakt een burgerpanel ook voor dergelijke complexe onderwerpen een directe vorm van democratie mogelijk. Anderzijds verplicht de Europese regeringsraad kort de lidstaten om het publiek te raadplegen telkens als ze een wetgeving met zijn't vaststellen."

Het Volk 19/02/2003

Het Volk

Burgerpanel mag nadenken over genetische manipulatie

Beernem krijgt als enige Vlaamse gemeente de gelegenheid om een nieuwe vorm van inspraak uit te testen. Een zogenaamd « burgerpanel » zal vier avonden en een weekend lang van gedachten wisselen over « genetisch gemodificeerde organismen » (ggo's), zeg maar genetisch gemanipuleerde gewassen.

BEERNEM

zij hun mening omtrent ggo's geven. De eindconclusies worden dan aan de minister overhandigd.

Het debat hieromtrent zit wat in het slop. Daarom besloot federaal minister voor Leefmilieu Tavernier om een beroep te doen op twee dergelijke burgerpanels, 1 in Vlaanderen en 1 in Wallonië. In beide gemeenten zullen 300 inwoners willekeurig worden aangeschreven met de vraag om deel te nemen. Hieruit moet de

Dat Beernem als Vlaamse gemeente werd uitverkoren, berust eerder op toeval. « We hebben lang gearzeld om te reageren op de rondvraag van de minister en hebben het uiteindelijk toch gedaan. Blijkbaar hebben niet veel gemeenten ons voorbeeld gevolgd », legt burgemeester Van Parijs uit. Bijkomende troef was dat in Beernem eer Velt-afdeling werkzaam is.

MCD

3. Methodologische bijlagen

3.1. Basisbeginselen van de burgerpanels

Het burgerpanel is een instrument om het publieke debat op gang te brengen. Het beoogt

- > voor wat de inhoud betreft, de complexiteit van de problematiek van GGO's te laten blijken en de verschillende facetten aan bod te laten komen. Op die manier kunnen de verschillende wereldvisies een plaats krijgen in het debat en wordt afgestapt van eenduidige en definitieve oordelen.

- > voor wat de vorm betreft, een open dialoog te bevorderen tussen alle actoren, zowel academici als burgers, het zogenaamde sociale middenveld, industriëlen, enz., opdat iedereen kan leren van de ander en erdoor verrijkt worden.

3.2. Doelstellingen

De doelstellingen van de burgerpanels zijn driedelig, namelijk met afnemende prioriteit:

1. Een **impuls geven aan het publieke debat** en, ruimer gezien, zowel het publiek als wetenschappers betrekken bij participatieprocessen (procedurele doelstelling);
2. Aan bestuurders een **burgeradvies toevertrouwen als bijkomend besluitvormingsinstrument** over de in aanmerking te nemen criteria bij het al dan niet vergunnen of toelaten van GGO-teelten voor experimentele en/of commerciële doeleinden (substantiële doelstelling);
3. Een test uitvoeren van **burgerparticipatie op gemeentelijk niveau**.

3.2.1. Een impuls geven aan het publieke debat

Om deze doelstelling te verwezenlijken, zullen de debatten tussen de burgers en de hulppersonen uit verscheidene vakgebieden openbaar zijn.

Ook wordt een perscampagne gevoerd, met informatie over het project en de debatdagen. Overigens worden de plaatselijke, gewestelijke en nationale pers uitgenodigd.

3.2.2. De burgeradviezen

- Vraagstelling

De burgers zullen zich uitspreken over de criteria die in aanmerking dienen te worden genomen voor het al dan niet vergunnen of toelaten van GGO-teelten voor experimentele en/of commerciële doeleinden.

- Het burgeradvies is bestemd voor
 - De federale minister van Consumentenzaken, Volksgezondheid en Leefmilieu;
 - De GGO-dienst binnen de Federale Overheidsdienst Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu;
 - De Adviesraad voor Bioveiligheid;
 - De gewestelijke ministers voor Leefmilieu indien zij het wensen;
 - De gemeentelijke overheden indien ze dit wensen.

De gemeentelijke overheid van Gembloux alsook de Waalse minister voor Leefmilieu hebben verkozen om het advies van het burgerpanel van Gembloux niet in ontvangst te nemen.

- Hoe wordt het advies overgemaakt?
Door de leden van de panels, in de betrokken gemeenten, tijdens de laatste avond van elk proces, welke is gewijd aan de overhandiging van het advies.

3.2.3. Een experiment: twee burgerpanels op gemeentelijk niveau

Dit initiatief is nieuw ... in die zin dat de federale overheidsinstanties voor de eerste maal in België de burgers willen aanspreken in hun lokale context.

De vooropgestelde uitgangspunten waren:

- twee rurale gemeenten kiezen die bereid zijn deze nieuwe vorm van debat op hun grondgebied te verwelkomen (zie verder selectie van de gemeenten) ;
- een panel van burgers bijeenbrengen met telkens inwoners van deze twee uitgekozen gemeenten (zie ook selectie van de burgers) ;

- de leden van de burgerpanels uitnodigen om een advies te formuleren dat zoveel mogelijk rekening houdt met hun lokale realiteit ;
- en, in het kader van een pilootproject, de burgerpanels uitnodigen om de overheidsinstanties te informeren over de criteria die in aanmerking dienen te worden genomen voor het al dan niet vergunnen of toelaten van GGO-teelten voor experimentele en/of commerciële doeleinden in hun gemeente.

Beernem op 26 april 2003. De openbare debatten gingen door in het gemeentehuis. Een symbool op zich!

© STG

3.3. Een werkwijze die de onafhankelijkheid van de actoren waarborgt

Kader

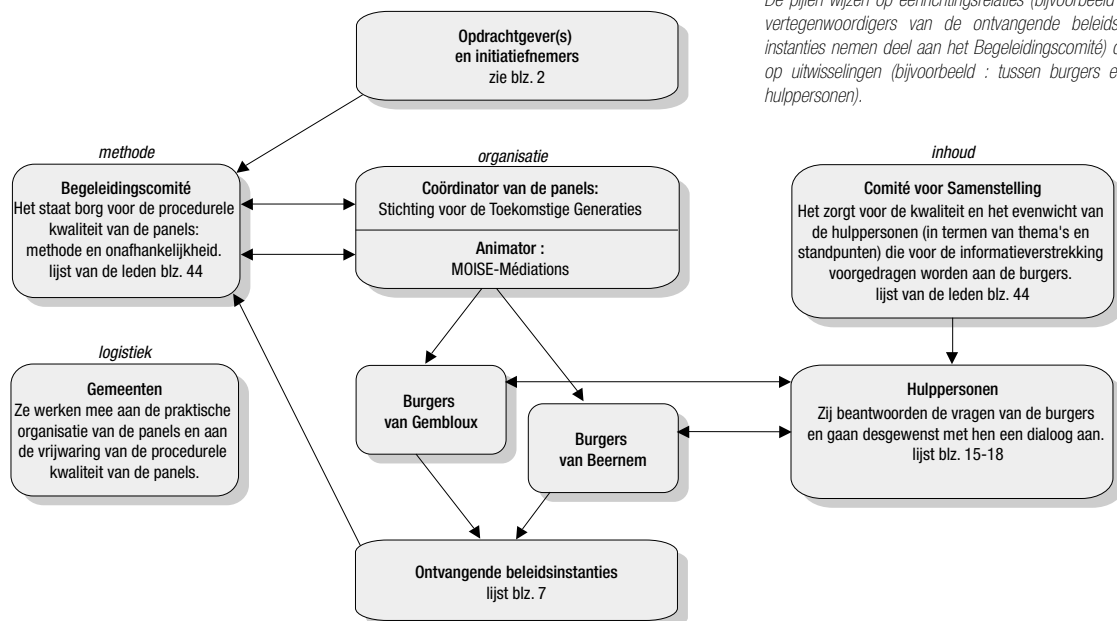
Het kader werd zodanig opgevat dat:

- de onafhankelijkheid van de leden van elk panel en van de hulppersonen ten opzichte van de opdrachtgever of enigerlei drukingsgroep gevrijwaard blijft;
- tijdens de werkzaamheden, op alle niveaus, een geest van openheid en respect van de verschillende meningen en waarden heerst.

Onderstaand schema illustreert de opbouw van het panel en de afbakening van de respectievelijke rollen van de verschillende deelnemers.

Financiering

De onafhankelijkheid van het proces is versterkt door het feit dat twee instanties, en niet één enkele, het panel medefinancieren. In dit geval zijn de twee financierders enerzijds de federale overheidsdienst Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu en zijn bevoegde minister en anderzijds de Stichting voor de Toekomstige Generaties.

3.4. Interne Reglemente

Twee interne reglementen (I.R.) leggen de samenstelling vast evenals de opdrachten, de rol en manier van werken van het begeleidingscomité en het comité voor samenstelling. Zo worden de regels doorzichtig voor alle actoren van de panels.

I.R. van het Begeleidingscomité (BC)

Artikel 1 : Samenstelling ⁶

De vertegenwoordigers van de ontvangers van de adviezen:

- Een vertegenwoordigster van de federale minister van Consumentenzaken, Volksgezondheid en Leefmilieu
- Twee vertegenwoordigers van de Federale Administratie
- Een vertegenwoordiger per regionale overheid die dat wenst
- Een vertegenwoordiger per gemeente die dat wenst

Vier Specialisten in menswetenschappen

De vertegenwoordiger van de Stichting voor de Toekomstige Generaties

De consulenten van M.O.I.SE-médiations

Artikel 2: Vertrouwelijkheid

Tot aan de tweede publieke 'paneldag' worden de leden van het Comité verzocht om volstrekte vertrouwelijkheid in acht te nemen omtrent de inhoudelijke materies met betrekking tot de panels en tot andere punten die het BC kiest niet bekend te maken vóór het einde van het proces. Indien leden van het BC geïnterviewd worden, mogen ze enkel die elementen meedelen die verband houden met de procedure.

Artikel 3: Opdrachten

De taak van het Comité bestaat er hoofdzakelijk in de procedurele kwaliteit van de panels te verzekeren en de onafhankelijkheid van de panels te vrijwaren. Ten opzichte van de werkzaamheden van het Comité voor Samenstelling, kan het Begeleidingscomité slechts suggesties doen en bijkomende hulp-persoon voorstellen.

Artikel 4: Taken

De Stichting voor de Toekomstige Generaties zit het BC voor. De voorzitter opent en sluit de vergaderingen af. M.O.I.SE-médiations animeert en verzekert het secretariaat van het BC, en zorgt als dusdanig voor het goede verloop van de vergadering: bewaking van de agen-

da, verdeling van de gesprekstijd, onderzoek van de agendapunten, vastlegging van de datum van de volgende vergadering en agendapunten, evaluatie.

Artikel 5: Oproep en agenda

De leden van het BC worden door M.O.I.SE-médiations uiterlijk een week voor de datum van de vergadering opgeroepen. De oproepbrief wordt via e-mail verstuurd. Als bijlage wordt een voorstel van agenda ingesloten, dat door de leden van het Comité kan aangevuld worden hetzij via e-mail naar M.O.I.SE-médiations, hetzij telefonisch, uiterlijk drie dagen voor de datum van de vergadering. M.O.I.SE-médiations maakt de definitieve agenda van de vergadering uiterlijk op de vooravond van de vergadering over.

Artikel 6: Plaats, planning en tijdstip van de vergaderingen

Het BC komt eenmaal per maand bijeen, tussen januari en het einde van het project.

Behoudens tegenbericht worden de vergaderingen gehouden in het gebouw van het Kabinet van de minister van Consumentenzaken, Volksgezondheid en Leefmilieu, Kunstlaan 7 te 1210 Brussel.

Op het einde van de vergadering spreken de deelnemers een datum af voor de volgende vergadering.

Artikel 7: Beslissingen

De beslissingen worden bij consensus genomen. Bij moeilijkheden zal de vertegenwoordiger van de minister de knoop doorhakken, na het advies te hebben ingewonnen van de specialisten in menswetenschappen.

Artikel 8: Verslag van de vergadering

Naast de beslissingen die tijdens de vergaderingen genomen werden, worden de minderheidsstandpunten eveneens opgenomen in de in twee talen opgestelde verslagen.

Het verslag wordt binnen acht dagen na de vergadering via e-mail verstuurd door M.O.I.SE-médiations.

Artikel 9: Vergoeding

Deelname aan het Begeleidingscomité wordt niet vergoed.

De vervoerskosten worden als volgt vergoed: integraal, voor wat betreft het openbaar vervoer en 0,25euro/km voor wie zich met de wagen verplaatst.

Artikel 10: Studenten

Stagelopende studenten nemen deel aan de vergaderingen van het Comité.

6. Zie de lijst van personen die deel uitmaken van het comité in de bijlage "Samenstelling van de comité's", blz. 44.

I.R. van het Comité voor Samenstelling (CS)

Artikel 1 : Samenstelling

Twee wetenschappers :

- Patrick du Jardin (*Facultés Universitaires des Sciences Agronomiques te Gembloux*)
- René Custers (*Vlaams Interuniversitair Instituut voor Biotechnologie*)

Twee vertegenwoordigers van het sociale middenveld:

- Marc Fichers, Nature et Progrès
- Esmeralda Borgo, Bond Beter Leefmilieu

Drie journalisten :

- John Vandaele (*De Morgen*)
- Sven Speybrouck (*VRT*)
- Jacques Poncin (*Le Soir*)

Artikel 2: Vertrouwelijkheid

Tot aan de tweede publieke 'paneldag' worden de leden van het Comité verzocht volstrekte vertrouwelijkheid in acht te nemen omtrent de inhoud van hun werkzaamheden.

Artikel 3: Opdrachten

De rol van het Comité bestaat er hoofdzakelijk in de substantiële kwaliteit van de panels te verzekeren: het staat borg voor de kwaliteit en het evenwicht van de verschillende thema's en van de standpunten van de hulppersonen die ter beschikking gesteld worden van de burgers.

Bijgevolg voert het Comité volgende taken uit:

- het wijzigt het interne reglement wat is voorgesteld door het Begeleidingscomité ;
- het stelt een lijst voor van hulppersonen die ter beschikking gesteld worden van de burgers,
- het stelt een bestek op voor de hulppersonen met, onder meer, een morele verbintenis van hun kant,
- het kijkt de voorstellingen na (1/2 tot max. 1 A4) die de hulppersonen van zichzelf maken voor de burgers.

Artikel 4: Autonomie

Ten opzichte van de werkzaamheden van het CS, kan het Begeleidingscomité slechts suggesties doen en bijkomende hulppersonen voorstellen.

Artikel 5: Taken

De begeleiding en het secretariaat van het CS worden verzekerd door M.O.I.SE-médiations.

M.O.I.SE-médiations zorgt als dusdanig voor het goede verloop van de vergadering: bewaking van de agenda, verdeling van de gesprekstijd, onder-

zoek van de agendapunten, vastlegging van de datum van de volgende vergadering en agendapunten, evaluatie.

Artikel 6: Oproep en agenda

De leden van het CS worden door M.O.I.SE-médiations uiterlijk een week voor de datum van de vergadering opgeroepen. De oproepbrief wordt via e-mail verstuurd.

In bijlage wordt een voorstel van agenda ingesloten, dat door de leden van het Comité kan aangevuld worden hetzij via e-mail naar M.O.I.SE-médiations, hetzij telefonisch, uiterlijk drie dagen voor de datum van de vergadering.

M.O.I.SE-médiations maakt de definitieve agenda uiterlijk op de vooravond van de vergadering over.

Artikel 7: Plaats, planning en tijdstip van de vergaderingen

De vergaderingen worden op een neutrale plaats gehouden. Het tijdstip van de vergaderingen wordt door de leden van het Comité vastgesteld. Het Comité komt zo vaak samen als het nuttig acht om zijn taken tot een goed einde te brengen (zie art. 3).

Artikel 8: Beslissingen

De beslissingen worden genomen door de leden van het CS (de consultants van M.O.I.SE-médiations waken enkel over het vlotte verloop van de vergadering).

Artikel 9: Verslag van de vergadering

Naast de beslissingen die tijdens de vergaderingen genomen werden, worden de minderheidsstandpunten eveneens opgenomen in de in twee talen opgestelde verslagen.

Het verslag wordt binnen acht dagen na de vergadering via e-mail verstuurd door M.O.I.SE-médiations.

Artikel 10: Vergoeding

Deelname aan het Comité voor Samenstelling wordt niet vergoed.

De vervoerskosten worden als volgt vergoed: integraal, voor wat betreft het openbaar vervoer en 0,25euro/km voor wie zich met de wagen verplaatst.

Artikel 10: Studenten

Stagelopende studenten nemen deel aan de vergaderingen van het Comité.

© STG

Gembloux,
12 april 2003

3.5. Fases van het panelproces

3.5.1. Premissen (juni 2002-december 2002)

Na een eerste geslaagd experiment van burgerpanels over ruimtelijke ordening en mobiliteit in Waals-Brabant wenste de Stichting voor de Toekomstige Generaties dit experiment te herhalen, maar wel op een andere schaal en over een ander thema. Daar de teelt van GGO's een controversieel onderwerp was waarover gedebatteerd werd op andere beleidsniveaus, heeft de Stichting aan de federale overheid voorgesteld om een panelproces op het getouw te zetten waardoor men de mening van de Belgische burger hierover zou inwinnen op gemeentelijk niveau.

© Adréaline

Een folder die het proces toelichtte werd ruim verspreid onder belangrijke actoren in Beernem en Gembloux (verenigingen, lokale media, gemeentelijke administratie, onderzoekscentra en faculteiten van Gembloux, enz.).

3.5.2. Verzamelen van actoren en opstellen van de methodologie (januari 2003)

De eerste werkvergaderingen van het Begeleidingscomité en van het Comité voor Samenstelling worden georganiseerd om zich over de methodologie te buigen en potentiële actoren te zoeken. Gemeenten worden aangesproken en twee (een

Nederlandstalige en een Franstalige) worden geselecteerd. Burgers worden gerekruteerd.

3.5.3. Voorbereiding van het panel (februari - maart 2003)

De werkzaamheden van het Begeleidingscomité en het Comité voor Samenstelling worden verdergezet.

Er worden « focusavonden » ingericht. De uitgeschreven, per thema gestructureerde verslagen van deze avonden worden naar de burgers en naar het Comité voor Samenstelling (CS) gestuurd. Het comité stelt een aantal namen van mogelijke hulppersonen voor op basis van die thema's.

Hierna volgen « projectavonden ». De burgers formuleren hun vragen, hun verzoeken en voorstellen met betrekking tot de hulppersonen met wie ze van gedachten willen wisselen.

Daarna komen de « organisatieavonden ». Op basis van de door het CS voorgestelde lijst bespreken de burgers de agenda van de eerste openbare debatdag.

© Moise Mediation

De burgers en de animators hebben elkaar tijdens meerdere voorbereidende avonden ontmoet.

3.5.4. “Panelweekend” (april 2003)

zaterdag : dialoog tussen burgers en hulppersonen, toegankelijk voor het publiek.
zondag : de burgers beraadslagen en verzorgen hun syntheses en besluiten.

3.5.5. Overhandiging van de burgeradviezen aan de betrokken instanties

Affiches werden over gans de gemeente opgehangen om het breed publiek uit te nodigen op de dag van de openbare debatten.

3.6. Selectie

...van de gemeenten

De selectie van de gemeenten gebeurde op volledig vrijwillige basis. Wij hebben een aantal gemeenten geïnformeerd dat ze de kans kregen om aan het project deel te nemen en hebben gewacht op hun reacties. In een brief ontvingen ze een paar verklarende bijlagen.

Om uitgenodigd te kunnen worden, dienden de gemeenten aan drie criteria te voldoen:

- de motie VELT/Nature et Progrès niet ondertekend hebben;
- redelijk landelijk zijn, met name een bevolkingsdichtheid van maximum 300 inwoners/km²;
- de totale bevolking van elke gemeente moest tussen 7.000 en ongeveer 20.000 inwoners liggen.

De Vlaamse gemeente: Beernem

Ingevolge ons verzoek gaf VELT ons de lijst van 66 gemeenten die

gereageerd hadden door een debat over GGO's en die de motie niet ondertekend hadden. De dertien gemeenten die aan de criteria voldeden werden uitgenodigd. Beernem was de eerste gemeente die positief reageerde.

De Waalse gemeente: Gembloux

Er werden in totaal zeven gemeenten uitgenodigd, namelijk diegenen die een vertegenwoordiging gestuurd hadden op de infodag die op 6 november 2002 gehouden werd in Gembloux over 'gemeenten en GGO's' en die uiteraard voldeden aan genoemde criteria. Gembloux was de eerste gemeente die positief reageerde.

... en van de burgers

Selectiefases

a/ In een eerste fase werd een uitnodigingsbrief met beknopte info gestuurd naar inwoners van de gemeenten Beernem en

Gembloux. Deze inwoners werden willekeurig gekozen in de telefoongids.

- In Gembloux, werd een eerste reeks van 150 brieven opgestuurd. Het leverde niet het beoogde aantal burgers. Daarna werden nog eens 150 brieven verstuurd.
- Om in Beernem een panel met 12 burgers te installeren,
- zijn 375 brieven verstuurd,
- is een artikel in een lokale krant verschenen om burgers uit te nodigen zich spontaan te melden,
- zijn bijkomende burgers opgebeld, zonder voorafgaand schrijven.

b/ Aan de personen die een brief ontvingen, werd de kans geboden om zich spontaan te melden.

c/ Bij gebrek aan spontane reacties n.a.v. het schrijven, zijn alle aangeschreven personen telefonisch gecontacteerd.

d/ Ten slotte werd een bevestigingsbrief gestuurd met alle praktische info naar alle personen die hun medewerking aan het project hadden toegezegd.

De criteria voor samenstelling en uitsluiting

- Alle inwoners van de gemeente kunnen deelnemen aan het panel, uitgezonderd:

- de personen die een functie uitoefenen die verband houdt met het onderwerp van het panel, zij het op gemeentelijk, gewestelijk of federaal niveau ;
- de personen die kandidaat zijn voor de verkiezingen in mei 2003 ;
- de personen die een beroep uitoefenen dat rechtstreeks verband houdt met GGO's.

- Het aantal deelnemers zou niet hoger moeten zijn dan 12.
- Bij een groter aantal personen, wordt de groep evenwichtig samengesteld met als criteria: evenwicht tussen mannen/vrouwen, generaties, beroepsprofielen en geografische spreiding over het grondgebied van de gemeente.

Rechten en plichten

- De burgers verbinden zich ertoe deel te nemen aan alle samenkomsten die zullen plaatsvinden tussen februari en april 2003.

Er is een financiële tussenkomst voorzien van 125 euro voor de kosten die ze eventueel moeten maken: babysit, vervoer... Deze som zal eenmalig uitbetaald worden op het einde van het proces, indien ze deelgenomen hebben aan het volledige proces (behoudens overmacht).

3.7. Handvest

Basisbeginselen

- Iedereen is in zijn eigen ervaring deskundig.
- Elk wereldbeeld waarin waarden, argumenten en motivaties geworteld zijn, heeft het recht te worden geuit en in overweging te worden genomen.
- Het algemene kader van de panels, de werkregels die de verschillende organen zichzelf opleggen en onderstaande principes vormen stuk voor stuk bakens met het oog op de verwezenlijking van dit beginsel.

Verbintenissen van de verschillende actoren

- De **bestemmingen van de adviezen** verbinden zich ertoe deze in te brengen in de reeks van raadplegingen die aan de beslissingen voorafgaan en hun medewerkers aan te moedigen de adviezen te raadplegen en er rekening mee te houden.
- Het **Begeleidingscomité**: staat borg voor de procedurele kwaliteit van het project.

- Het **Samenstellingscomité**: staat borg voor de kwaliteit en het evenwicht (inzake verdeling van thema's en standpunten) binnen de groep van hulppersonen die aan de burgers wordt voorgesteld om hen te informeren.
- De **gemeenten**: dragen bij aan de procedurele kwaliteit van de panels als werkinstrument, onder meer door te helpen bij de logistiek.
- De **begeleiders van de burgerpanels** geven blijk van
 - neutraliteit met betrekking tot het onderwerp van het project,
 - onafhankelijkheid t.o.v. instellingen, politieke partijen en andere betrokken actoren,
 - onpartijdigheid in hun relaties tot de betrokken partijen in de panels.

Hun rol bestaat erin

- de hele uitvoering van het proces te omkaderen (van denken tot operationaliseren); en de burgers tijdens het proces te begeleiden in hun opdracht;
- door met name te verzekeren dat ieder vrij kan spreken,
- door indien nodig, de relaties tussen de verschillende betrokken partijen te temperen.

- De **burgers**

De burgers zijn willekeurig gekozen en spreken in hun eigen naam en volkomen onafhankelijk.

Bovendien verbinden zij zich ertoe

- aan het proces in zijn geheel deel te nemen, behoudens overmacht ;
- absolute vertrouwelijkheid te bewaren zolang hun advies niet is uitgebracht;
- de samenstelling van het burgerpanel geheim te houden tot het "panelweekend";
- iedereen de kans te geven uit te komen voor zijn mening;
- iedereen te eerbiedigen.

De burgers

- zijn verantwoordelijk voor hun werkzaamheden;
- brengen een advies uit (dat zij volledig zelf bepalen qua inhoud, vorm, structuur) waarmee zij ernaar streven zich ten dienste te stellen van het algemeen welzijn. Hun

advies omvat de punten van overeenstemming en, daar waar er geen consensus is, de verschillende visies en argumenten die naar voor kwamen.

- kunnen, als zij dat wensen, vergaderen zonder de begeleiders;
- kunnen bij onenigheid met de begeleiders rechtstreeks contact opnemen met de Stichting voor de Toekomstige Generaties, die borg staat voor het project ;
- kunnen de verschillende perspectieven die hun worden aangeboden door de hulppersonen ter discussie stellen en zelfs afwijzen.
- - De **hulppersonen**
 - worden aangezocht omwille van de kennis en de know-how die zij (of de instelling waartoe zij behoren) in de betrokken materie verworven hebben;
 - verbinden zich tot absolute vertrouwelijkheid tot de adviezen door de leden van de panels zijn uitgebracht.
 - De burgers kiezen vrij welke experts en getuigen zij oproepen om hun vragen te beantwoorden.

In hun ontmoeting met de burgers

- spreken zij in een taal die toegankelijk is voor mensen die leek zijn in de behandelde problematiek;
- verklaren zij in de mate van het mogelijke hun standpunt t.o.v. het onderwerp dat zij aansnijden en geven zij desgevallend de andere standpunten weer die in dit verband algemeen bekend zijn;
- antwoorden zij volledig, eerlijk en verstaanbaar op de vragen van de burgers;
- tonen zij respect voor de vraagstelling en de standpunten van de burgers uit het panel en voor de meningen die de andere hulppersonen naar voor brengen.

3.8. Evaluatie

De twee pilootprojecten van burgerpanels van Gembloux en Beernem werden geëvalueerd. Alle betrokken actoren –panelleden, hulpverleners, opdrachtgevers, betrokken overheidsinstanties werden uitgenodigd om hun mening te geven over dit experiment. De algemene indruk die uit deze evaluatie voortvloeit is dat de manier waarop dit proces verlopen is overeenstemde met de verwachtingen,

zelfs indien deze verwachtingen niet meteen van in het begin werden uitgesproken. Deze evaluatie is beschikbaar op de website van de Stichting voor de Toekomstige Generaties, www.stg.be.

Het is wenselijk dat dit experiment verspreid wordt zodat het voor herhaling vatbaar is of toegepast wordt op andere onderwerpen.

3.9. Samenstelling van het Begeleidingscomité

De vertegenwoordigers van de betrokken overheidsinstanties:

- Een vertegenwoordigster van de federale minister voor Consumenten zaken, Volksgezondheid en Leefmilieu : Karen Janssens
- Twee vertegenwoordigers van de federale administratie: William Moens (*secretariaat van de Adviesraad voor Bioveiligheid*)
Martine Delanoy (*federale overheidsdienst Volksgezondheid*)
- Een vertegenwoordigster van de Vlaamse minister van Leefmilieu⁷: Sofie Luyten
- Een vertegenwoordiger van de gemeente Beernem⁸

Specialisten van de humane wetenschappen:

- Sébastien Brunet (*politoloog, Université de Liège*)
- Guillaume de Stexhe (*filosoof, Facultés Universitaires Saint-Louis*)

- Sigrid Sterckx (*filosoof, Universiteit Gent*)
- Lieve Goorden (*sociologe, Universitaire Faculteiten Sint-Ignatius Antwerpen*)

De vertegenwoordigers van de Stichting voor de Toekomstige Generaties:

- Benoît Derenne, directeur
- Marie-Pierre Marreel, projectverantwoordelijke

De consultants van M.O.I.S.E-médiations :

- Florence André-Dumont (*verslaggeefster*)
- Stéphane Delberghe (*moderator*)

Genodigde :

- Chris Wuytens, Nederlandstalige consultant

3.10. Samenstelling van het Comité voor Samenstelling

Twee wetenschappers :

- René Custers (*Vlaams Interuniversitair Instituut voor Biotechnologie*)
- Patrick du Jardin (*Facultés Universitaires des Sciences Agronomiques de Gembloux*)

Twee vertegenwoordigers van het sociale middenveld:

- Esmeralda Borgo (*Bond Beter Leefmilieu*)

- Marc Fichers (*Nature et Progrès*)

Drie journalisten:

- Jacques Poncin (*Le Soir*)
- Sven Speybrouck (*VRT*)
- John Vandaele (*De Morgen*)

7. De minister van Leefmilieu van het Waalse Gewest heeft verkozen om niet deel te nemen aan dit proces.

8. De gemeente Gembloux wenste het panel op haar grondgebied te ontvangen, alhoewel het advies niet voor haar bestemd was terwijl het College van Burgemeester en Schepenen van Beernem wel bestemming van het advies wenste te zijn.

4. Voor wie meer informatie wenst

4.1. Andere panels over voedsel-GGO's in Europa

In België heeft het Vlaams Instituut voor Wetenschappelijk en Technologisch Aspectenonderzoek (viWTA) onlangs eveneens een burgerpanel ingericht, op verzoek van het Vlaams Parlement. Het was de bedoeling om een aantal Vlamingen te vragen om een advies te formuleren over genetisch gewijzigd voedsel. De werkzaamheden van het burgerpanel gingen door in de lente van dit jaar. Het advies van het zogenaamde "publieks-panel" is op 26 mei 2003 overhandigd aan de heer Norbert de Batselier, Voorzitter van het Vlaams Parlement. U vindt alle info op www.viwt.be

Onder de benaming « burgerpanel » of andere benamingen (consensusconferentie, burgerconferentie, publiforums, enz.), hebben gelijkaardige initiatieven over GGO-teelten in de voeding en de landbouw plaatsgevonden, onder andere in Argentinië (2000), in Australië (1999), in Canada (1999), in Denemarken

(1987 en 1999), in Frankrijk (1998), in Japan (2000), in Noorwegen (1996), in Zuid-Korea (1998), in Zwitserland (1999), in het Verenigd Koninkrijk (1994) en in de Verenigde Staten van Amerika (2002) ⁹.

We vermelden eveneens dat er onderzoek werd uitgevoerd over de publieksperceptie van het gebruik van GGO's in vijf Europese landen (Duitsland, Spanje, Frankrijk, Italië en het Verenigd Koninkrijk). Dit onderzoek steunt hoofdzakelijk op de methode van de discussiegroepen, met 55 discussiegroepen van niet-betrokken burgers in de vijf landen. Het rapport dat opgesteld werd door Claire Marris (INRA), Brian Wynne, Peter Simmons en Sue Weldon (Universiteit van Lancaster) zet het experiment uiteen: « Public Perception of Agricultural Biotechnologies » (PABE). Dit rapport kan gratis geconsulteerd worden op de site www.pabe.net.

4.2. Panels en deelnameregels

De talrijke vormen van deelname van de burger aan de politieke besluitvorming of aan welbepaalde projecten kunnen in vier grote families ingedeeld worden:

- **Informeel participatie** waarbij inwoners en/of verenigingen betrokken zijn;
- « **Juridisch-formeel** » **participatie** die wettelijk voorzien wordt in de procedures van toekenning van vergunningen zoals bijvoorbeeld overheidsenquêtes en overlegvergaderingen;
- **Politieke** dwingende **participatie** onder de vorm van referendums die de burgers in Zwitserland bijvoorbeeld de mogelijkheid geeft om een ontwerp rechtstreeks goed te keuren of te verwerpen;

- Verschillende min of meer dwingende participatievormen, op initiatief van een politieke instantie en die een **nieuwe bestuursvorm** inleiden.

Dit panel over de GGO's behoort tot de laatste familie. Deze omvat verschillende inrichtingen, afhankelijk van de doelstellingen, de deelnemers, de werkmethoden, enz. Uiteindelijk wordt elk proces naar keuze opgezet, in functie van de vrager, van het behandelde onderwerp, van de bevolking, van de organisatoren.

9. Source : The Loka Institute, "world-wide list of Citizen Panels". <http://www.loka.org/pages/worldpanels.htm>

Deelname: voorwaarden en doelstellingen

- De deelnamedispositieven bouwen connecties op en ruimte voor dialoog en interactie tussen **alle mogelijke zienswijzen van het type « expert » en de uitspraken en overwegingen van « eenvoudige burgers »**.
- De **hoeksteen** ervan is de oprechte bereidheid tot dialoog van alle deelnemers: ieder is bereid zijn overtuiging te herzien zodat men van elkaar **leert** en hierdoor **veranderd** wordt.
- De **doelstelling** is dubbel : zowel de politieke besluitvorming beïnvloeden door de uitslag van de participatie als de bevolking inlichten over een complex of controversieel onderwerp, dat belangrijk is voor de maatschappij, zodat de bevolking hierover kan discussiëren. **De uiteindelijke bedoeling bestaat erin de politieke besluitvorming meer te legitimeren.**

Enkele modellen van burgerparticipatie

- De **scenario-workshop** verenigt vier groepen lokale actoren – inwoners, technische specialisten, beslissingsbevoegde overheid en vertegenwoordigers van de privé-sector.
Doelstelling: enkele mogelijke scenario's voor de plaatselijke evolutie op middellange of lange termijn schetsen. Deze resultaten worden dan besproken in publieke en politieke debatten.
- De **workshop van de toekomst** verenigt een of meerdere groepen burgers (eventueel met experts die op gelijke voet met de burgers staan) die in drie stappen werken: 1) Brainstormen om innoverende scenario's op te stellen, 2) Verzamelen van kritieken, 3) Keuzes en concretisering.
Doelstelling: opstellen van een waaiertekening van toekomstvisies op lange termijn om de beslissingsbevoegde overheid stof tot nadenken te geven.

In tegenstelling met de vorige modellen worden de volgende panels samengesteld door willekeurig gekozen burgers die zo geselecteerd werden dat ze de verscheidenheid van de socio-demografische samenstelling van de gekozen gemeente weergeven (zo verscheiden mogelijke waarden en belangen).

- De **burgerjury**, variatie van de 'Science Courts' in de USA, aanhoort verschillende dagen de argumenten van de experts en van de vertegenwoordigers van de civiele maatschappij aangaande onzekere TECHNOLOGISCHE KEUZES en stemt op het einde van de procedure.
Doelstelling: een bijdrage tot de beslissing, de beslissers hebben zich van te voren ertoe verbonden dat zij de jury zou inlichten hoe zij met dit resultaat in zijn eindbeslissing heeft rekening gehouden.
- De **consensusconferentie** leidt tot een openbare dialoog tussen leken en experts nadat de leken gedurende een lange periode werden ingelicht over het behandelde onderwerp.
Doelstelling: gespreksstof leveren voor de publieke en politieke debatten over onzekere TECHNOLOGISCHE KEUZES met mogelijk een sterke ethische dimensie.
- De **planningcel** of **inspraakcel** verenigt burgers die zich moeten uitspreken over een/meerdere op voorhand vastgelegde programmavoorstel(len) nadat ze eerst werden ingelicht over de technische en sociale aspecten van de mogelijke opties.
Doelstelling: CONCRETE SCENARIO'S OF PROJECTEN evalueren om het beslissingsproces te vergemakkelijken.

■ 4.2. De Stichting voor de Toekomstige Generaties in één oogopslag

Doelstelling

De Stichting voor de Toekomstige Generaties werd in 1989 opgericht als een onafhankelijke en pluralistische stichting van openbaar nut. Haar opzet is acties, ideeënvorming en debatten te ondersteunen die verband houden met duurzame ontwikkeling. Ze ondersteunt ook de innovatie op het stuk van burgerparticipatie en hield het eerste burgerpanel in België in 2001.

Acties

De Stichting werft en beheert fondsen om projecten te steunen die andere en vernieuwende ontwikkelingen in onze gemeenschappen bewerkstelligen.

Ze werkt via drie polen:

- ➔ Rechtstreekse hulp aan terreininitiatieven die de principes van duurzame ontwikkeling toepassen, onder andere door de organisatie van projectoproepen.
Voor wat de projectoproepen betreft, ondersteunt de Stichting initiatieven die niet alleen aan ecologische evenwichten een centrale plaats toekennen, maar die tegelijkertijd sociale rechtvaardigheid, solidariteit en gelijkheid van kansen beogen.
- ➔ Steun aan innovaties op het vlak van participatie van de burger, onder andere het opzetten van het eerste experiment van « Burgerpanels » in België aangaande de ruimtelijke ordening in Waals-Brabant alsook deze panels over de problematiek van GGO-teelten.
Op die manier waakt de Stichting erover dat de huidige en de toekomstige generaties een democratische controle behouden over hun ontwikkeling.
- ➔ De verspreiding van nieuwe concepten voor een solidaire en duurzame 21ste eeuw, door het organiseren van debatten en via het instellen van een universitaire Prijs voor de toekomstige generaties (Fr/Nl), bestemd voor het geheel van de Belgische onderzoekers.

Ten slotte, vervolledigt de Stichting haar objectief door een co-editorschap en door een ethisch en geëngageerd beheer van haar kapitaal.

Contact

Stichting voor de Toekomstige Generaties

Rue des Brasseurs, 182 - B-5000 Namen

Tel: + 32 (0)81 22 60 62

Fax: + 32 (0)81 22 44 46

E-mail: stg@stg.be

Website: www.stg.be

